

บทที่ 2

หลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลามกมึนควรรู้

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 แล้วว่า ในบางกรณีกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคืนทรัพย์ไว้โดยชัดเจนว่าเมื่อจะต้องมีการคืนทรัพย์ให้แก่กันนั้นมีหลักเกณฑ์ในการคืนทรัพย์อย่างไรบ้าง เช่น กรณีที่จะต้องมีการคืนทรัพย์ตามกฎหมายลามกมึนควรรู้ แต่บางกรณีกฎหมายได้บัญญัติถึงเหตุที่จะต้องมีการคืนทรัพย์ไว้ แต่มิได้บัญญัติถึงวิธีการและผลทางกฎหมายเกี่ยวกับการคืนทรัพย์ในเรื่องเหล่านั้นไว้ ซึ่งก็มีข้อถกเถียงกันว่าในกรณีที่กฎหมายมิได้บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคืนทรัพย์ไว้ จะสามารถนำหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคืนทรัพย์ตามกฎหมายลักษณะลามกมึนควรรู้ไปใช้บังคับได้หรือไม่ ดังนั้นในบทที่ 2 นี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะต้องมีการศึกษาหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลามกมึนควรรู้ไว้เป็นพื้นฐานเบื้องต้น เพื่อที่จะได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง การได้ทรัพย์ขึ้นมาตามกฎหมายลามกมึนควรรู้ กับการได้ทรัพย์ขึ้นมาเพราะนิติกรรมที่เป็นโมฆียะและนิติกรรมนั้นได้ถูกบอกล้างในภายหลัง รวมทั้งกรณีที่ได้ทรัพย์ขึ้นมาโดยผลของสัญญาซึ่งสัญญานั้นได้มีการบอกเลิกในภายหลัง ตลอดทั้งกรณีที่ได้ทรัพย์ขึ้นมาโดยผลของนิติกรรม และนิติกรรมนั้นได้ถูกเพิกถอนโดยเจ้านี้ ซึ่งในบทนี้ผู้เขียนจะพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลามกมึนควรรู้ที่มีหลักเกณฑ์ประการใดบ้างที่เป็นเงื่อนไขให้บุคคลต้องผูกพันกันตามมูลหนี้ลามกมึนควรรู้อันเป็นมูลหนี้ที่กฎหมายกำหนดขึ้น โดยให้สิทธิแก่ผู้เสียหายตามกฎหมายลามกมึนควรรู้มีสิทธิเรียกคืนทรัพย์จากผู้ได้ลาภให้คืนลาภให้กับตน ตามมูลหนี้ลามกมึนควรรู้ได้ เพื่อเป็นหลักในการพิจารณาว่ากรณีที่มีการบอกล้างโมฆียะกรรม บอกเลิกสัญญา และการเพิกถอนการจ้อฉลหนี้ ผู้ที่ได้ทรัพย์ขึ้นไปเนื่องแต่การดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นการได้มาตามกฎหมายลามกมึนควรรู้หรือไม่ เพราะหากเป็นการได้มาตามกฎหมายลามกมึนควรรู้แล้ว ย่อมบังคับกันได้ตามหลักเกณฑ์การคืนทรัพย์ตามกฎหมายลามกมึนควรรู้โดยตรง ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การคืนทรัพย์ที่กฎหมายให้ความเป็นธรรมกับคู่กรณีทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้เรียกคืนทรัพย์และฝ่ายผู้คืนทรัพย์ การศึกษาพิจารณาถึงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลามกมึนควรรู้ว่ากรณีใดบ้างที่เข้าลักษณะเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลามกมึนควรรู้ได้ และข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์ตามกฎหมายลามกมึนควรรู้ จึงมีความจำเป็นต่อการศึกษาถึงการคืนทรัพย์ตามหลักกฎหมายแพ่ง ซึ่งผู้เขียนจะได้กล่าวเป็นลำดับไปดังนี้

2.1 บ่อเกิดแห่งหนี้ตามกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้

กฎหมายแพ่งของไทยมิได้อธิบายความหมายของคำว่า “หนี้” ไว้แต่อย่างใด แต่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “หนี้” คือความผูกพันที่มีผลในทางกฎหมาย ซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า “เจ้าหนี้” ขอบที่จะได้รับชำระหนี้ตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ นั้น ซึ่งอาจเป็นการกระทำการ งดเว้นกระทำการ หรือการส่งมอบทรัพย์สิน โดยบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า “ลูกหนี้”¹ ซึ่งบ่อเกิดแห่งหนี้ หรือมูลแห่งหนี้ นั้นอาจมีที่มาจากนิติกรรม อันเป็นการกระทำของบุคคลโดยชอบด้วยกฎหมายมุ่งต่อผลในทางกฎหมายที่เกิดขึ้น อันได้แก่ การเคลื่อนไหวแห่งสิทธิ คือ การก่อสิทธิ เปลี่ยนแปลงสิทธิ โอนสิทธิ และระงับสิทธิ² ประเภทหนึ่ง หรืออาจมีที่มาจากนิติเหตุ ซึ่งเป็นเหตุการณ์บางอย่าง หรือการกระทำของบุคคลอย่างอื่นนอกจากนิติกรรมที่อาจก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวแห่งสิทธิ³ อีกประการหนึ่ง

ลาภมิควรได้เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้อีกประการหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นโดยบทบัญญัติของกฎหมาย (Civil Obligation)⁴ เมื่อมีข้อเท็จจริงซึ่งไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแก่บุคคลฝ่ายที่เสียเปรียบ ซึ่งความเสียเปรียบที่เกิดขึ้นอาจมีเหตุมาจากการชำระหนี้โดยสำคัญผิดในข้อเท็จจริง หรือสำคัญผิดในตัวบุคคล เช่น การส่งมอบทรัพย์สินให้ผิดตัว หรือชำระหนี้ผิดตัว แทนที่จะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้กลับไปชำระหนี้ให้กับบุคคลที่มีได้เป็นเจ้าหนี้ นอกจากนี้ยังอาจเกิดจากการที่บุคคลก่อนหนี้ขึ้นโดยเจตนาที่จะผูกพันกันตามกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงไม่มีผลผูกพันกันตามกฎหมายเพราะเป็นโมฆะ ซึ่งอาจเนื่องมาจากการที่คู่กรณีมิได้ทำนิติกรรมตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ เป็นต้น ซึ่งความเสียเปรียบอาจรวมถึงการยอมรับสภาพว่าเป็นหนี้ในกรณีที่ไม่มีหนี้อยู่จริง หรือกลับกันมีหนี้อยู่จริง

¹ เสนีย์ ปราโมช , ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ , เล่ม 1 (ภาค 1-2) , (กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , 2527) , หน้า 227.

² จีต เศรษฐบุตร , หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นิติกรรมและหนี้ , พิมพ์ครั้งที่ 3 , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล , 2524) , หน้า 1.

³ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ , ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดและจัดการงานนอกสั่ง , (กรุงเทพฯ : บริษัท ศรีสมบัติการพิมพ์ จำกัด , 2532) , หน้า 3.

⁴ ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้ , พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด , 2539) , หน้า 54.

แต่กลับยอมรับว่าไม่มีหนี้ที่จะมีสิทธิเรียกร้องอีกแล้ว ซึ่งกรณีเหล่านี้เป็นเหตุให้บุคคลฝ่ายหนึ่งได้เปรียบ และบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ และเมื่อฝ่ายที่ได้เปรียบไม่มีหนี้หรือหน้าที่ต้องส่งมอบทรัพย์สินที่ตนได้มาจากการดังกล่าว เพราะหามูลหนี้บังคับกันได้เช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เสียเปรียบ⁵

กล่าวโดยสรุป ลากมิกวรได้เป็นหนี้ในทางแพ่งที่เกิดจากการที่กฎหมายกำหนดให้บุคคลต้องผูกพันกัน เมื่อมีกรณีบุคคลหนึ่งได้มาซึ่งทรัพย์สินใด เนื่องจากการที่บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ หรือเป็นการได้มาโดยประการอื่นโดยปราศจากมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย และเป็นทางให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ ซึ่งผลแห่งหนี้ที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ คือ บุคคลที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดอันเนื่องมาจากการดังกล่าวจะต้องส่งคืนทรัพย์สินให้แก่เจ้าของทรัพย์สินนั้น

2.2. หลักเกณฑ์การทางกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้

กฎหมายได้วางหลักเกณฑ์ในเรื่องลากมิกวรได้ไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ลักษณะ 4 ซึ่งได้มีการยกร่างเป็นภาษาอังกฤษ และจึงแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้น การทำความเข้าใจหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้ จึงควรพิจารณาบทบัญญัติของกฎหมายทั้งที่ได้มีการยกร่างเป็นภาษาอังกฤษ และที่มีการแปลเป็นภาษาไทยประกอบกัน ซึ่ง บทบัญญัติของกฎหมายที่มีการยกร่างเป็นภาษาอังกฤษ มีความดังนี้

“Section 406. Any person who, through an act of performance made by another person or in any other manner, obtains something to the prejudice of such other person without legal ground, must return it to the latter. The acknowledgement of the existence or non-existence of a debt is deemed to be an act of performance.

The same provision shall apply if something has been obtained on account of a cause which has not been realised or of a cause which has ceased to exist.”

ทั้งนี้ กรมร่างกฎหมายได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ มีความดังนี้

“มาตรา 406 บุคคลใดได้มาซึ่งทรัพย์สินใด เพราะการที่บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ หรือได้มาด้วยประการอื่นก็ดี โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางให้

⁵ สุขุม ศุภนิธย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลากมิกวรได้, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 85.

บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นจำต้องคืนทรัพย์ให้แก่เขา อนึ่งการรับสภาพหนี้สินว่ามีอยู่หรือหาไม่นั้น ท่านก็ให้ถือว่าเป็นการกระทำเพื่อชำระหนี้ด้วย

บทบัญญัติอันนี้ท่านให้ใช้บังคับตลอดถึงกรณีที่ได้ทรัพย์มาเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมิได้มีได้เป็นขึ้น หรือเป็นเหตุที่ได้สิ้นสุดไปเสียก่อนแล้วด้วย”

จากการพิจารณาตบทบทวนหมายดังกล่าวข้างต้น อาจแยกสาระสำคัญของหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ ดังนี้

1. มีบุคคลได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใด
2. เป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้
3. ทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ

ซึ่งจะได้พิจารณาสาระสำคัญของหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ ดังนี้

2.2.1 มีบุคคลได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใด

หลักเกณฑ์ประการแรกของกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ ก็คือต้องมี “บุคคล” ได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใด ซึ่งตบท มาตรา 406 ใช้คำว่า “บุคคลใด” ดังนั้น บุคคลผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลาภมิควรได้จึงอาจเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลก็ได้ เพราะโดยสภาพแล้วนิติบุคคลซึ่งเป็นบุคคลสมมติตามกฎหมายนั้นอาจเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลาภมิควรได้ได้ ไม่ต้องห้ามแต่อย่างใด ซึ่งการที่นิติบุคคลเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลาภมิควรได้แล้ว นิติบุคคลนั้นต้องมีหน้าที่ต้องคืนทรัพย์ที่ได้รับมาฐานลาภมิควรได้ให้กับบุคคลผู้มีสิทธิเรียกคืน ผู้แทนนิติบุคคลที่กระทำไปภายในขอบอำนาจของนิติบุคคลอันถือว่าเป็นการกระทำแทนนิติบุคคลหามีความรับผิดชอบในการคืนทรัพย์ฐานลาภมิควรได้ไม่

เนื่องจากมูลหนี้ตามกฎหมายลาภมิควรได้เป็นนิติเหตุ คือ เป็นหนี้ที่กฎหมายกำหนดให้มีให้เป็นขึ้นเพื่อความเป็นธรรมในสังคมทำนองเดียวกับมูลหนี้ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ดังนั้นความสามารถของบุคคลผู้ได้ลาภและผู้เสียลาภจึงมิใช่สาระสำคัญในกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ เพราะมูลหนี้ลาภมิควรได้มิได้อาศัยเจตนาของคู่กรณีดังเช่นการทำนิติกรรม ซึ่งต้องคำนึงถึงความสามารถของคู่กรณีที่ทำนิติกรรม ดังนั้น ผู้เยาว์จึงอาจเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลาภมิควรได้ หรืออาจเป็นผู้เสียเปรียบในการที่มีบุคคลอื่นได้ไปซึ่งทรัพย์สิ่งใดฐานลาภมิควรได้ก็ได้

การใช้สิทธิเรียกร้องในมูลหนี้ลามมิควรได้นั้น ในเบื้องต้นนั้นต้องปรากฏว่า ผู้ถูกเรียกร้องนั้นมีการได้มาซึ่งทรัพย์สินใด หากเป็นกรณีที่ยังดเว้นไม่ปฏิบัติการให้ทรัพย์สินของตนเองหมดไป หรือไม่ส่งมอบทรัพย์สินตามสัญญาจะถือว่าเป็นการได้มาอันเป็นลามมิควรได้ไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นการไม่ชำระหนี้อันเกิดแต่มูลสัญญา⁶ ทำนองเดียวกับกรณีที่เป็นการรับชำระหนี้ไว้ตามสัญญาต่างตอบแทนแล้วแต่ไม่ปฏิบัติการชำระหนี้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นการที่ฝ่ายที่ได้ชำระหนี้ไปโดยที่ตนมิได้รับชำระหนี้ตอบแทนเรียกสิ่งทีชำระไปคืน มิใช่เป็นกรณีที่จะเรียกคืนตามมูลหนี้ลามมิควรได้ แต่การไม่ชำระหนี้ตามสัญญาต่างตอบแทนดังกล่าว ฝ่ายที่ชำระหนี้ไปแล้วอาจเรียกให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติการชำระหนี้ตอบแทนโดยมูลสัญญาได้

การได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ อันจะถือว่าเป็นการได้มาฐานลามมิควรได้นั้น การได้มาดังกล่าวต้องมีใช่เป็นการได้มาซึ่งผู้ได้มามีแต่เพียงการครอบครอง และถือได้ว่ามีเจตนาครอบครองแทนผู้เป็นเจ้าของในทรัพย์สินนั้น แต่การได้มาฐานลามมิควรได้นั้น โดยปกติต้องเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดอันมีลักษณะที่ทำให้กองทรัพย์สินของผู้ได้มานั้นเพิ่มพูนขึ้น แต่ไม่จำกัดถึงขนาดที่เป็นการได้มาอย่างการรับโอนกรรมสิทธิในทรัพย์สิน⁷ คือ เป็นกรณีที่ผู้ได้มานั้น ได้มาซึ่งทรัพย์สินใด โดยบุคคลผู้ได้มาดังกล่าวมีเจตนาที่จะยึดถือทรัพย์สินเพื่อตน อันเป็นลักษณะของการครอบครองที่เป็นปรักษ์ต่อสิทธิของเจ้าของทรัพย์สินนั้น อันมีลักษณะการครอบครองทำนองเดียวกับกรณีที่ไม่ลักเอาปากกาผู้อื่น หรือไปยกยอกปากกาของผู้อื่นมาเป็นของตนอันเป็นการกระทำละเมิด กรณีดังกล่าวนี้ แม้ว่าการกรรมสิทธิในทรัพย์สินยังไม่โอนมาเป็นของผู้กระทำละเมิดก็ตาม แต่ผู้กระทำละเมิดก็ยึดถือ ครอบครองทรัพย์สินที่ตนกระทำการลักทรัพย์ หรือยกยอกมาโดยไม่มีเจตนาที่จะคืนแก่เจ้าของทรัพย์สินอันแท้จริง แต่เป็นกรณีที่ผู้กระทำละเมิดยึดถือทรัพย์สินนั้นไว้เพื่อประโยชน์ของผู้กระทำละเมิดเอง มิใช่เป็นการครอบครองแทนเจ้าของทรัพย์สินอันแท้จริง จะเห็นได้ว่าการครอบครองทรัพย์สินในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นปฏิภักษ์ต่อสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แม้ผู้ได้มาจะยังไม่มีการกรรมสิทธิในทรัพย์สินก็ตาม

⁶ไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามมิควรได้, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ , 2532) , หน้า 76, เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2) , หน้า 454.

⁷จิตติ ดิงศภทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้ , พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์ , 2526), หน้า 133.

เปรียบเทียบการได้ทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ กับการได้ทรัพย์สินมาโดยการกระทำละเมิด

ลักษณะทางกฎหมายที่เหมือนกันของการได้ทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ กับการได้ทรัพย์สินมาโดยการกระทำละเมิด คือ เป็นการกระทำของบุคคลซึ่งมิได้มุ่งหมายจะให้เกิดผลที่จะผูกพันระหว่างคู่กรณีในทางกฎหมาย แต่เป็นกรณีที่มีข้อเท็จจริงที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นแก่ผู้เสียหายเปรียบในมูลหนี้ลามมิควรรได้ หรือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการถูกกระทำละเมิด ดังนั้นกฎหมายจึงได้บัญญัติรับรองสิทธิของผู้เสียหายเปรียบในมูลหนี้ลามมิควรรได้ หรือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการถูกกระทำละเมิด ให้สามารถเรียกร้องให้ผู้ได้รับทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ หรือ ผู้ที่ได้รับความเสียหายมาโดยการกระทำละเมิดตามแต่กรณี ต้องรับผิดชอบผู้เสียหายเปรียบตามมูลหนี้ลามมิควรรได้ หรือผู้ถูกกระทำละเมิดตามแต่กรณี จึงเป็นลักษณะของความผูกพันระหว่างคู่กรณีตามมูลหนี้ ลามมิควรรได้ หรือ ตามมูลหนี้ละเมิด ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งเรียกว่าเป็น “นิติเหตุ” มิใช่เป็นการผูกพันกันตามความสมัครใจของคู่กรณีดังเช่นกรณีของ “นิติกรรม” ซึ่งจะต้องเป็นกรณีที่ คู่กรณีที่ทำนิติกรรมนั้นสมัครใจที่จะผูกพันกันตามที่ตนได้ตกลงกันได้ด้วยความสมัครใจ ซึ่งหากการกระทำนั้นไม่ต้องห้ามตามกฎหมาย ก็ย่อมสามารถบังคับระหว่างกันได้ตามความตกลงนั้น

ลักษณะของการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรรได้ ก็มีข้อที่แตกต่างกับการได้ทรัพย์สินมาโดยการกระทำละเมิด เพราะการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรรได้นั้นเป็นการที่บุคคลหนึ่งได้รับทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ (without legal ground) ซึ่งการได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้นั้นเป็นกรณีที่มีการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยผู้ได้ลาภนั้นไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะรับทรัพย์สินนั้นไว้เท่านั้น แต่ไม่ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อผู้เสียหายลาภ เพียงแต่การได้ลาภมาของผู้ได้ลาภนั้นทำให้ผู้เสียหายลาภตกเป็นผู้เสียหายเปรียบเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้ผู้เสียหายลาภนั้นได้รับความเสียหายหรือไม่ก็ได้ ลักษณะการได้มาเช่นนี้ถือว่าเป็นการได้มาโดยมูลลามมิควรรได้ ซึ่งต่างจากได้มาโดยการกระทำละเมิดซึ่งเป็นการได้มาโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อ

ลักษณะสำคัญของกรกระทำละเมิด คือ “ต้องมีการกระทำโดยผิดกฎหมาย” ซึ่งอาจเป็นการกระทำผิดกฎหมายในกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้ง เช่น ประมวลกฎหมายอาญา หรือกฎหมายที่มีโทษทางอาญาอื่น ๆ (ที่ทำให้บุคคลอื่นเสียหาย) เช่น มาตรา 350 ประมวลกฎหมายอาญา เรื่องโกงเจ้าหนี้ เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายโดยชัดแจ้ง อย่างไรก็ตามในบางกรณีความรับผิดชอบฐานละเมิดไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติโดยชัดแจ้งเสมอไป โดยคำว่า

“ผิดกฎหมาย” ในมาตรา 420 นี้ หมายความว่าเพียงว่า ถ้าได้กระทำความเสียหายแก่สิทธิเด็ดขาดของบุคคล คือ ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของบุคคลโดยไม่มีสิทธิหรือข้อแก้ตัวตามกฎหมายที่ให้ทำได้แล้ว ก็เป็นการกระทำผิดกฎหมายอยู่ในตัว หรืออีกนัยหนึ่ง คำว่า “ผิดกฎหมาย” ในที่นี้มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “มิชอบด้วยกฎหมาย” ตามมาตรา 421 และแปลมาจากคำว่า “Unlawfully” (ซึ่งมีที่มาจากกฎหมายเยอรมัน) ซึ่งศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 502/2497 ว่า ถ้าจำเลยรู้แล้วฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็เป็นการกระทำผิดกฎหมายในตัวเอง ซึ่งหมายความว่า ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายบัญญัติไว้ ถ้าการกระทำนั้นเป็นการทำผิดต่อหน้าที่ที่จะต้องเคารพต่อสิทธินั้น เป็นการลวงสิทธิจึงเป็นการผิดกฎหมายอยู่ในตัว หรือเป็นการมิชอบด้วยกฎหมายนั่นเอง⁸ ซึ่งหากทำให้ผู้ถูกระทำละเมิดได้รับความเสียหายแก่ทรัพย์สิน เช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นการได้ทรัพย์สินมาโดยการกระทำละเมิด และต้องรับผิดตามกฎหมายลักษณะละเมิด มิใช่เป็นกรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้ จะเห็นได้ว่าลักษณะสำคัญของการกระทำละเมิด คือ “ต้องมีการกระทำโดยผิดกฎหมาย” (unlawful ซึ่งความรับผิดตามกฎหมายลักษณะละเมิดนั้น ผู้กระทำละเมิดนั้นต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตาม ป.พ.พ. มาตรา 438 นั้นได้แก่ การคืนทรัพย์สิน หรือใช้ราคาทรัพย์สิน ซึ่งผู้ถูกระทำละเมิดได้เสียไป รวมทั้งค่าเสียหายอื่น ๆ ด้วย แต่ความรับผิดตามกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้นั้น กฎหมายกำหนดความรับผิดไว้แตกต่างกันระหว่างผู้ได้ลาภผู้สุจริตซึ่งมีความรับผิดเบากว่าผู้ได้ลาภผู้ทุจริต (รายละเอียดในการคืนทรัพย์สินที่ได้รับไว้ฐานลากมิกวรได้จะขอกกล่าวในบทที่ 3 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้) ซึ่งในที่นี้จะชี้ให้เห็นความแตกต่างของการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยการกระทำละเมิด กับการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ซึ่งผู้ได้ลาภนั้นเป็นผู้สุจริต เพื่อประโยชน์ในการบังคับใช้กฎหมาย ดังได้กล่าวมาแล้วว่าการได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้นั้นต้องมีไช่กรณีที่เป็นการได้มาโดยการกระทำผิดกฎหมาย เพราะหากการได้มานั้นเป็นการได้มาโดยการกระทำผิดกฎหมายย่อมต้องบังคับกันตามกฎหมายลักษณะละเมิด มิใช่บังคับกันตามกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้ ดังนั้น การที่บุคคลใดได้รับทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ โดยในขณะที่ผู้ได้ลาภได้รับทรัพย์สินอันเป็นลาภมานั้น ผู้ได้ลาภรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะรับทรัพย์สินนั้นไว้ ซึ่งถือว่าผู้ได้ลาภนั้นเป็นผู้ทุจริต จะต้องมิใช่เป็นการที่ผู้ได้ลาภกระทำการฝ่าฝืนต่อกฎหมายอันเป็นเหตุให้ได้มาซึ่ง

⁸ ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดและจัดการงานนอกสั่ง*, หน้า3-6.

ทรัพย์สินนั้น แต่เป็นเพียงการที่ผู้ได้ลาภได้รับทรัพย์สินนั้นไว้โดยตนรู้อยู่แล้วว่าไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะได้รับทรัพย์สินนั้นไว้

จะเห็นได้ว่าลักษณะของการได้ทรัพย์สินใดมาฐานลามิควรได้นั้น แม้ว่าจะเป็นกรณีที่ผู้ได้ลาภนั้นได้มาซึ่งทรัพย์สินใดซึ่งมีลักษณะที่ทำให้กองทรัพย์สินของผู้ได้ลาภนั้นเพิ่มขึ้นขึ้นดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งการได้มาดังกล่าวนั้นผู้ได้ลาภไม่มีมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมายในการที่ทรัพย์สินของตนเพิ่มพูนขึ้นเนื่องจากการได้มานั้น ซึ่งการดังกล่าวนี้ทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งต้องเสียเปรียบ อย่างไรก็ตามการปราศจากมูลอันจะอ้างเอาไว้ได้ตามกฎหมายลามิควรได้นั้นต้องมีไฉ่เป็นกรณีที่เป็นกรณีที่ได้มาโดยการกระทำผิดกฎหมาย เพราะหากเป็นกรณีที่ผู้ได้ทรัพย์สินนั้นได้ทรัพย์สินใดมาโดยการกระทำผิดกฎหมายแล้ว เป็นเหตุให้ผู้ถูกกระทำได้รับความเสียหาย ซึ่งเป็นกรณีที่เป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยการกระทำที่ผิดกฎหมาย อันจะต้องนำหลักกฎหมายละเมิดมาบังคับใช้ มิใช่กรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้⁹

สิ่งที่ผู้ได้ลาภได้มาฐานลามิควรได้นั้น กฎหมายใช้คำว่า “ทรัพย์สินใด” หรือ “something” ซึ่งคงมิได้หมายความว่าเฉพาะ “ทรัพย์สิน” หรือ “thing” ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 ซึ่งต้องเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง ซึ่งหมายถึง สิ่งที่ได้เห็นได้ด้วยตา และสามารถจับต้อง สัมผัสได้ เช่น หนังสือ โต๊ะ เก้าอี้ ดินสอ ปากกา ข้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น นอกจากนี้กฎหมายก็ได้ใช้คำว่า “ทรัพย์สิน” หรือ “property” ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 138 ให้ความหมายรวมทั้งทรัพย์สินและวัตถุไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ เช่น สิทธิต่าง ๆ ที่กฎหมายรับรอง เช่น สิทธิเรียกร้อง ทรัพย์สิน สิทธิ บุริมสิทธิ ลิขสิทธิ์ สิทธิในเครื่องหมายการค้า เป็นต้น หากสิทธิใดไม่มีกฎหมายรับรองก็ไม่อาจถือเอาได้ และสิทธินั้นก็ไมถือเอาว่าเป็นทรัพย์สิน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 837/2507) แต่การได้มาซึ่งสิ่งที่เป็นลาภออกตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้ของไทยนั้นกฎหมายใช้คำว่า “ทรัพย์สินใด” หรือ “something” ซึ่งน่าจะมีความหมายกว้างกว่า “ทรัพย์สิน” (things) หรือ “ทรัพย์สิน” (property) เพราะกฎหมายใช้คำว่า “ทรัพย์สินใด” หรือ “something” ซึ่งคงจะมีความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งรวมถึงประโยชน์ที่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ต่างไปจากคำว่า “ทรัพย์สิน”¹⁰ หรืออาจเป็นผลมาจากการเข้าถือเอา

⁹ J.E. de Becker, *The Principle and Practice of the Civil Code of Japan* (London : Butterworths, 1921) , p.459.

¹⁰ จิตติ ดิงศภัทย์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วย*

ทรัพย์สินหรือบุคคลสิทธิ หรือการแก้ไขทำให้ทรัพย์สินหรือบุคคลสิทธิของบุคคลนั้นดีขึ้น
 ข้อสำคัญ ประโยชน์นั้นต้องเป็นการทำให้กองทรัพย์สินของผู้ได้ลาภเพิ่มพูนขึ้น ซึ่งต้นร่างกฎหมาย
 ลักษณะลามิควรได้ที่เป็นภาษาอังกฤษของไทยซึ่งกรรมาญกฎหมายได้อ้างที่มาจาก ประมวล
 กฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 812 , ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 703 ใช้คำว่า
 “something” อันเป็นถ้อยคำเช่นเดียวกับประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 812¹¹ คือ ใช้คำ
 ว่า “something” และเป็นถ้อยคำที่สอดคล้องกับ ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 703¹² ซึ่งใช้
 ถ้อยคำที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่า “ทรัพย์สิน” (thing) หรือ “ทรัพย์สิน”(property) โดยประมวล
 กฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ใช้คำว่า “ประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการ” (the benefit from the property
 or service) ดังนั้นคำว่า “ทรัพย์สินสิ่งใด “something” ตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 จึงน่าจะมีความ
 ความหมายกว้างกว่าคำว่า “ทรัพย์สิน” โดยน่าจะรวมถึงการได้มาซึ่งประโยชน์ที่อาจคำนวณเป็นเงิน
 ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

ลักษณะของการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามิควรได้นั้นบางกรณีอาจ
 เป็นการได้ทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่มีรูปร่างมาโดยตรง เช่น โตะ เก้าอี้ สุนัข ปากกา ดินสอ เป็นต้น แต่
 บางกรณีอาจมิใช่เป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินอันเป็นวัตถุมีรูปร่างดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่น กรณีที่ด้วย
 เหตุแห่งการได้มานั้นทำให้นี้สินของบุคคลหนึ่ง(ผู้ได้ลาภ) ลดลงโดยไม่ต้องจ่ายทรัพย์สินชำระหนี้
 ทำให้ทรัพย์สินของผู้ได้ลาภไม่ต้องลดน้อยถอยลง จึงเป็นกรณีที่ผู้ได้ลาภได้รับประโยชน์จากการ
 ดังกล่าว และประโยชน์ที่ได้รับนี้ ผู้ได้ลาภไม่มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย และเป็นการได้ประโยชน์
 จากค่าใช้จ่ายของบุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้เสียลาภ) ซึ่งถือว่าผู้ได้ลาภได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐาน

มูลแห่งหนี้ หน้า 134.

¹¹ Section 812 A person who, through an act performed by another, or in any other manner, acquires something at the expense of the latter without legal ground, is bound to return it to him. He is so bound even if a legal ground originally existing disappears subsequently, or a result originally intended to be produced by an act of performance done by virtue a justice act is not produced.

¹² Article 703 A person, who without any legal ground derives a benefit from the property or services of another and thereby causes loss to the latter, is bound to return such benefit to the extent that it still exists.

ลามมิควรได้เช่นกัน¹³ จะเห็นได้ว่ากรณีนี้ผู้ได้ลามมิได้เป็นผู้ชำระหนี้ที่ตนมีความผูกพันกับเจ้าหนี้ของตนนั้น แต่หนี้ของผู้ได้ลามลดลงเพราะการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้เสียลาม) ซึ่งผู้เสียลามนั้นไม่มีความผูกพันตามกฎหมายในการชำระหนี้ที่ตนร่วมกับหรือแทนผู้เป็นลูกหนี้(ผู้ได้ลาม) นั้นแต่อย่างใด ซึ่งทำให้ผู้เสียลามตกเป็นผู้เสียเปรียบ และมีใช่เป็นกรณีที่ผู้เสียลามได้ชำระหนี้ไปตามอำเภอใจ ตามป.พ.พ. มาตรา 407 แต่กรณีดังกล่าวนี้ เป็นกรณีที่ผู้รับชำระหนี้มีมูลที่อ้างได้ตามกฎหมายในการรับชำระหนี้จากผู้เสียลาม กล่าวคือ ผู้รับชำระหนี้ได้รับชำระหนี้ไว้จากผู้เสียลามโดยมีมูลที่อ้างได้ตามกฎหมาย และก็ได้มีความผูกพันร่วมกับผู้ได้ลามในการชำระหนี้ที่ผู้ได้ลามเป็นลูกหนี้ของผู้รับชำระหนี้ และผู้เสียลามก็ไม่มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ให้กับผู้รับชำระหนี้นั้น แต่การที่ผู้เสียลามได้ชำระหนี้ให้กับผู้รับชำระหนี้เพราะผู้เสียลามมีความรับผิดชอบชำระหนี้ในอีกมูลหนี้หนึ่ง ซึ่งผลของการที่ผู้เสียลามชำระหนี้ให้กับผู้รับชำระหนี้ทำให้ผู้รับชำระหนี้กระทำการบางอย่างซึ่งถือเป็นประโยชน์แก่ผู้ได้ลาม ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวนั้นอาจคำนวณเป็นเงินได้ ซึ่งทำให้ผู้เสียลามตกเป็นผู้เสียเปรียบจากการได้ประโยชน์ดังกล่าวของผู้ได้ลาม จึงถือได้ว่าผู้ได้ลามได้รับทรัพย์สินใดมาฐานลามมิควรได้แล้ว ดังนั้นผู้ได้ลามจึงต้องคืนประโยชน์ที่ตนได้รับไว้ฐานลามมิควรได้ ซึ่งมีคำวินิจฉัยของศาลฎีกาสืบสนับสนุนในกรณีดังกล่าวนี้ เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1608/2529 , 4460/2533¹⁴ เป็นต้น

¹³ J.E. de Becker, Annotated Civil Code of Japan, (London Butterworths, 1909), vol.II , p.267.

¹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4460/2533 โจทก์ชำระหนี้ให้ธนาคารเพราะถูกบังคับในฐานะที่โจทก์เป็นผู้จัดการรับจำนองที่ดินที่มีราคาต่ำกว่าจำนวนเงินที่จำเลยกู้เบิกเงินเกินบัญชี โจทก์ยอมไม่ใช่บุคคลผู้มีความผูกพันร่วมกับจำเลย และไม่มีส่วนได้เสียในการใช้หนี้จำนองนั้น จึงไม่ทำให้โจทก์ได้รับช่วงสิทธิของธนาคารตาม ป.พ.พ. มาตรา 229(3) ประกอบด้วย มาตรา 226 แต่การชำระหนี้ของโจทก์ทำให้ที่พิพาทของจำเลยปลอดจากภาระจำนองโดยจำเลยไม่ต้องชำระหนี้แก่ธนาคารอีก จึงเป็นกรณีที่จำเลยได้ที่พิพาทคืนโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้และเป็นทางให้โจทก์เสียเปรียบ จำเลยต้องคืนเงินที่โจทก์ได้เสียไปในการไถ่ถอนจำนองฐานลามมิควรได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 และโจทก์ขอที่จะได้รับดอกเบี้ยระหว่างผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ตาม ป.พ.พ. มาตรา 224

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้ซื้อที่ดินจากการที่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษานำ ยึดที่ดินซึ่งเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาสำคัญผิดคิดว่าเป็นของลูกหนี้ตามคำพิพากษา แต่ความจริง แล้วเป็นที่ธรณีสงฆ์ และเจ้าพนักงานบังคับคดีนำเงินซึ่งผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดชำระเป็น ค่าที่ดินดังกล่าวจ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาไป ซึ่งการที่ไม่สามารถโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ดังกล่าวให้กับผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดได้นั้นมิใช่เป็นความผิดของลูกหนี้ตามคำพิพากษา และลูกหนี้ตามคำพิพากษามีได้เกี่ยวข้องกับการขายทอดตลาดที่ดินดังกล่าว ทั้งลูกหนี้ตาม คำพิพากษาก็มิได้รับเงินราคาซื้อขายที่ดินอันจะต้องคืนให้ผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาด ฉะนั้น จึงไม่มีมูลหนี้อันจะต้องใช้เงินคืนแก่ผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาด ลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่ได้ มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งใด คดีจึงไม่เข้าลักษณะลามิควรได้ ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการยึดและขายทรัพย์สินโดย ไม่ชอบนี้จึงควรเป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาผู้นำยึด มิใช่ลูกหนี้ตามคำพิพากษา ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 284 วรรคสอง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 433/2503 วินิจฉัย โดยที่ประชุมใหญ่)

ผู้เขียนเห็นว่า กรณีดังกล่าวข้างต้นนี้ เมื่อการขายทอดตลาดที่ดินซึ่ง เจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษานำยึดโดยเข้าใจว่าเป็นที่ดินซึ่งลูกหนี้ตามคำพิพากษามีกรรมสิทธิ์นั้น ความจริงแล้วเป็นที่ธรณีสงฆ์ ดังนั้นผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดในกรณีดังกล่าวจึงไม่เป็นผู้มี กรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น และจะนำ ป.พ.พ. มาตรา 1330¹⁵ มาใช้บังคับกับกรณีนี้ไม่ได้ เพราะ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ บัญญัติไว้เป็นพิเศษว่า ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์จะโอนกรรมสิทธิ์ได้แต่โดยพระราชบัญญัติ การที่ผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดได้ออกเงินซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดของศาลโดยสุจริต แล้ว แต่ไม่ได้กรรมสิทธิ์ เพราะการยึดและขายที่ดินดังกล่าวนั้นเป็นไปโดยไม่ชอบนั้นยอมทำให้ผู้ซื้อ ที่ดินจากการขายทอดตลาดได้รับความเสียหาย ซึ่งเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาย่อมต้องรับผิดชอบต่อผู้ซื้อ ที่ดินจากการขายทอดตลาด ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 284 วรรคสอง ส่วนการขายทอดตลาดที่ดิน ดังกล่าว จะเป็นประโยชน์แก่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาหรือไม่นั้น ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อการยึดและ ขายทอดตลาดที่ดินแปลงดังกล่าวเป็นไปโดยไม่ชอบ เพราะเป็นการยึดและขายที่ธรณีสงฆ์ ซึ่งเป็น ทรัพย์สินนอกพาณิชย์ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 143 ไม่อาจโอนให้แก่กันได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ด้วย เหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ลูกหนี้ตามคำพิพากษาจึงมิใช่ผู้ได้รับประโยชน์จากการดังกล่าว

¹⁵ มาตรา 1330 สิทธิของบุคคลผู้ซื้อทรัพย์สินโดยสุจริตในการขายทอดตลาดตาม คำสั่งเจ้าพนักงานรักษาทรัพย์สินในคดีล้มละลายนั้นท่านว่าไม่เสียไป ถึงแม้จะพิสูจน์ได้ว่าทรัพย์สิน นั้นมิใช่ของจำเลยหรือลูกหนี้โดยคำพิพากษา หรือผู้ล้มละลาย

ทั้งนี้เพราะเมื่อเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาต้องรับผิดชอบในคืนราคาที่ดินให้แก่ผู้ซื้อที่ดินจากการขายทอดตลาดแล้ว ย่อมต้องถือว่าหนี้ตามคำพิพากษานั้นยังคงมีอยู่ตามเดิมมิได้ลดน้อยลงแต่อย่างใด เพราะทรัพย์สินที่ขายทอดตลาดนั้นมีทรัพย์สินที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษามีกรรมสิทธิ์ ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับผลของคำวินิจฉัยของที่ประชุมใหญ่ของศาลฎีกาที่ว่า กรณีดังกล่าวนี้ลูกหนี้ตามคำพิพากษาจึงไม่อยู่ในฐานะเป็นผู้ได้ทรัพย์สินใดมาตามกฎหมายlakamimicorvได้แต่อย่างใด แต่ผู้เขียนไม่เห็นด้วยในเหตุที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาไม่อยู่ในฐานะเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดอันจะเข้าลักษณะเป็นการได้มาตามกฎหมายlakamimicorvได้นั้น เนื่องจากลูกหนี้ตามคำพิพากษามีได้รับเงินราคาซื้อขายที่ดิน ทั้งนี้เพราะการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดตามกฎหมายlakamimicorvได้นั้น อาจมิใช่เป็นกรณีที่ได้รับทรัพย์สินเป็นวัตถุมีรูปร่าง แต่เป็นกรณีที่ได้รับประโยชน์ที่อาจคำนวณเป็นเงินได้ดังที่ได้วิเคราะห์มาแล้วข้างต้น¹⁶

นอกจากนี้ การได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานlakamimicorvได้นี้ อาจเป็นกรณีที่มิใช่เป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินอันเป็นวัตถุมีรูปร่างดังกรณีที่กำลังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่อาจเป็นกรณีที่ด้วยเหตุแห่งการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานlakamimicorvได้นั้น ทำให้บุคคลหนึ่ง(ผู้ได้ลาภ) ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ควรต้องเสียไป ซึ่งถือว่าผู้ได้ลาภได้ไปซึ่งประโยชน์อันอาจคำนวณเป็นเงินได้ เป็นเหตุให้บุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้เสียลาภ) เสียเปรียบ เช่นนี้ก็อาจถือว่าบุคคลผู้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ควรต้องเสีย(ผู้ได้ลาภ) เป็นผู้ได้ลาภออกตามกฎหมายlakamimicorvได้แล้ว ซึ่งแนววินิจฉัยของศาลไทยที่วินิจฉัยสอดคล้องกับกรณีนี้ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1015/2507 , 111/2511 เป็นต้น

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1015/2507 พ. ฟ้อง บ. กล่าวหาว่า บ. บุกรุกที่นาของตน บ. ต่อบุกรุกที่พิพาทเป็นของ บ. ระหว่างพิจารณา ศาลสั่งให้ประเมินค่าเช่านาสำหรับปี 2496 ฝ่ายใดให้ค่าเช่าสูง ก็ทำนาได้ ให้นำเงินค่าเช่ามาวางศาลไว้ชำระให้ผู้ชนะคดี พ. ประมูลได้ และได้เข้าทำนาในที่พิพาท ปีต่อมาพ. ก็ทำนาอีกตลอดมาโดยไม่ยอมประเมินค่าเช่า ศาลอ่านคำพิพากษาศาลฎีกา ปี 2500 ว่าคดีฟังไม่ได้ว่าที่พิพาทเป็นของ พ. พิกษายื่นในยกฟ้อง ดังนี้ พ. เถียงไม่ได้ว่า บ. ไม่ได้เป็นเจ้าของที่พิพาท เพราะผลของคำพิพากษาย่อมผูกพัน พ. ว่า บ. มีสิทธิในที่พิพาทดีกว่า การที่ พ. เข้าทำนาในที่พิพาทนับแต่ พ.ศ. 2497 โดยมีได้ตกลงประเมินค่าเช่า

¹⁶ โปรดดูความเห็นที่แตกต่าง ซึ่ง อาจารย์จิตติ ติงศภัทย์ เห็นว่ากรณีดังกล่าวถือว่าลูกหนี้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานlakamimicorvได้แล้ว , จิตติ ติงศภัทย์ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้ , หน้า 143.

กับ บ. อีก จึงมิใช่เนื่องจากสัญญา แต่ก็ไม่เป็นละเมิด เพราะเข้าครอบครองทำนาพิพาทด้วยความยินยอมของ บ. มาแต่ พ.ศ. 2496 และการครอบครองทำนาในปีต่อ ๆ มา ก็ถือว่าเป็นการครอบครองแทน บ. ผู้ชนะคดี การที่ บ. ฟ้องเรียกเงินผลประโยชน์ในการที่ พ. ได้ครอบครองที่พิพาทตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 เป็นต้นไป จึงต้องปรับด้วย มาตรา 406 เพราะการที่ พ. ได้รับประโยชน์จากการเข้าทำนาพิพาทซึ่งศาลพิพากษาว่าเป็นของ บ. นั้น เป็นการได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ แต่ บ. ต้องฟ้องเรียกเอาภายในกำหนด 1 ปี นับแต่สิ้นฤดูเก็บเกี่ยวของแต่ละปี ซึ่ง บ. ย่อมจะรู้ได้แล้วว่า ผู้ทำนาได้รับประโยชน์จากการทำนาเท่าใด ส่วนเงินผลประโยชน์สำหรับระยะเวลาที่พ้นกำหนด 1 ปีแล้ว ย่อมขาดอายุความเรียกคืน

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ พ. เข้าทำนา ใน ปี 2496 เพราะ พ. ประมูลได้นั้น เป็นการได้เงินผลประโยชน์ที่ได้เข้าทำนาพิพาทโดยมูลสัญญา จึงไม่เป็นลามิควรได้ แต่การที่ พ. เข้าทำนาพิพาทนับแต่ ปี 2497 นั้น พ. มิได้ตกลงประมูลค่าเช่ากับ บ. อีกด้วย จึงเป็นการที่ พ. ครอบครองที่พิพาทโดยมิได้มีมูลมาจากสัญญา และการที่ พ. ครอบครองที่พิพาทนับแต่ปี 2497 เป็นต้นไปนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดต่อ บ. เพราะ พ. ได้เข้าครอบครองทำนาพิพาทด้วยความยินยอมของ บ. มาตั้งแต่ปี 2496 แล้ว และครอบครองเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม การที่ พ. เข้าครอบครองที่นาพิพาทตั้งแต่ปี 2497 เป็นต้นไปนั้น เป็นการที่ พ. ครอบครองที่นาพิพาทโดยมิได้เสียค่าเช่าทั้ง ๆ ที่ควรต้องเสีย นั้น จึงเป็นกรณีที่ พ. ได้รับประโยชน์ในการครอบครองที่นาพิพาทโดยไม่ได้เสียค่าเช่าโดยไม่มีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ดังนั้น พ. จึงต้องคืนประโยชน์ที่ตนได้รับดังกล่าวฐานลามิควรได้

จะเห็นได้ว่าการได้ทรัพย์สินใดมาฐานลามิควรได้นั้น นอกจากจะต้องเป็นกรณีที่มีบุคคลหนึ่ง (ผู้ได้ลาม) ได้รับทรัพย์สินใด ซึ่งอาจเป็นวัตถุมีรูปร่าง หรืออาจเป็นประโยชน์ที่อาจคำนวณเป็นเงินได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีหลักเกณฑ์ประการที่สำคัญอันเป็นเงื่อนไขในการทำให้การได้มาซึ่งทรัพย์สินใดนั้นเป็นการได้มาฐานลามิควรได้ นั่นคือ การได้มาซึ่งทรัพย์สินใดดังกล่าวนั้น ต้องเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และการได้มานั้นต้องเป็นเหตุทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งตกเป็นผู้เสียหาย ซึ่งกรณีอย่างไรเป็นการได้มาโดยมีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ และกรณีอย่างไรเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้นั้นจะได้พิเคราะห์เป็นลำดับไปดังนี้

2.2.2 เป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้

หลักเกณฑ์ที่สำคัญที่ทำให้การที่บุคคลใดได้มาซึ่งทรัพย์สินใดนั้นเป็นการได้มาฐานลามิควรได้ ก็คือ ต้องเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ หากเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยมีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย (legal title) ย่อมไม่เป็นการได้มาตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้ ซึ่งมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายในการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดนั้น อาจเป็นมูลตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรืออาจเป็นมูลตามนิติกรรมสัญญาก็ได้¹⁷ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าการได้ทรัพย์สินมาโดยอำนาจแห่งมูลหนี้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 194 ซึ่งมูลแห่งหนี้หรือบ่อเกิดแห่งหนี้ มีที่มาที่สำคัญ 4 ทางด้วยกัน คือ 1) นิติกรรมสัญญา 2) ละเมิด 3) จัดการงานนอกสั่งและลามิควรได้ และ 4) หนี้ที่เกิดตามบทบัญญัติอื่น ๆ ของกฎหมาย เช่น หน้าที่ของบิดามารดาซึ่งต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร หรือหน้าที่ของสามีภริยาที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ตามกฎหมายลักษณะครอบครัว เป็นต้น ซึ่งหากเป็นกรณีที่มีการได้ทรัพย์สินมาโดยการที่บุคคลซึ่งมีหน้าที่หรือความรับผิดชอบตามกฎหมายที่จะชำระหนี้ให้กับผู้มีสิทธิรับชำระหนี้ตามมูลหนี้ได้อย่างหนึ่งดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ย่อมเป็นการได้มาโดยมีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย นอกจากนี้บางกรณีการได้ทรัพย์สินใดมานั้นอาจมิใช่เป็นการได้มาโดยอำนาจแห่งมูลหนี้ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่เป็นการได้มาโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เพราะมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้นจึงทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินนั้น เช่น การที่บุคคลใดตายโดยที่ไม่มีผู้ทำพินัยกรรมไว้ กฎหมายให้มรดกของบุคคลนั้นตกให้แก่ทายาทโดยธรรมตามกฎหมายลักษณะมรดก เป็นต้น กรณีที่เป็นการได้มาโดยมูลตามบทบัญญัติของกฎหมาย มิใช่เป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย จะเห็นได้ว่า การได้ทรัพย์สินใดมานั้นเป็นการได้มาโดยมีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการได้มาโดยมีค่าตอบแทนหรือไม่ และแม้ว่าจะเป็นการได้มาโดยไม่เสียอะไรไป หรือเป็นการได้มาโดยไม่มีค่าตอบแทน ก็ไม่ถือว่าเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้¹⁸

¹⁷ ไพจิตร ปุญญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามิควรได้, หน้า 82, J.E. de Becker, Principle and Practice of civil code of Japan, p.458.

¹⁸ ไพจิตร ปุญญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามิควรได้, หน้า 85.

กรณีที่เจ้าหนี้ยอมรับเอาทรัพย์สินชำระหนี้แทนหนี้ที่จะต้องชำระตามสัญญา แล้วต่อมาเจ้าหนี้เรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญาอีกและลูกหนี้ก็ได้ชำระหนี้ตามสัญญาแล้ว ดังนี้ลูกหนี้จึงมาฟ้องเจ้าหนี้เรียกสิ่งที่ตนได้ชำระไปในตอนแรกคืนได้หรือไม่ อย่างไรนั้น ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ ดังนี้

ความเห็นที่ 1 ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า กรณีที่โจทก์กู้เงินจำเลยไป โดยตกลงกันให้ใช้ข้าวแทนเงิน โจทก์ได้ตรงข้าวใช้หนี้จำเลยไปแล้ว ภายหลังจำเลยได้นำหนังสือเงินกู้ซึ่งจำเลยยังมีได้คืนให้โจทก์มาฟ้องเรียกเงินจากโจทก์ โจทก์ตกลงยอมความใช้หนี้จำเลยตามฟ้องแล้ว ดังนี้ โจทก์ฟ้องเรียกข้าวจากจำเลยได้ฐานลามิควรได้ โดยศาลฎีกาในคดีนี้เห็นว่า สัญญายอมความนั้นเป็นหลักฐานแสดงว่า จำเลยในคดีนี้ไม่ได้ยอมรับข้าวแทนเงินชำระหนี้สินตามสัญญา คู่ตรงกันข้าม จำเลยกลับเป็นโจทก์ฟ้องเรียกเงินตามสัญญาและในที่สุดได้ทำสัญญายอมความขึ้น เมื่อเป็นดังนี้การที่จำเลยได้รับข้าวรายนี้โดยไม่มีค่าตอบแทน และการรับข้าวเช่นนี้ ศาลฎีกาเห็นว่าเป็นลามิควรได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 วรรค 2 เพราะจำเลยได้ข้าวรายนี้มาเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมิได้มีได้เป็นขึ้น กล่าวคือ เหตุที่โจทก์ได้ใช้ข้าวรายนี้แก่จำเลยก็เพื่อชำระหนี้ตามสัญญา แต่การที่จำเลยกลับเป็นโจทก์ฟ้องเรียกเงินตามสัญญา คู่ตรงกันข้าม ย่อมเป็นการแย้งว่า การที่โจทก์ใช้ข้าวเป็นเพราะเหตุที่มิได้มีได้เป็นขึ้น โจทก์จึงมีสิทธิเรียกคืนข้าวรายนี้หรือราคาข้าวคืนฐานลามิควรได้ ศาลฎีกาให้เหตุผลว่า จริงอยู่ในขณะที่จำเลยได้รับข้าวนั้นก็มิใช่จะอ้างกฎหมายได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 แต่เมื่อกลับฟ้องเรียกเงินจากโจทก์ มูลนั้นเป็นอันตกไป และคดีเข้ามาตรา 406 วรรคสอง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 846/2481)

ความเห็นที่ 2 ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า กรณีที่โจทก์ผู้กู้ได้ส่งข้าวเปลือกชำระหนี้เงินกู้และดอกเบี้ยให้แก่จำเลยซึ่งเป็นผู้กู้ตามที่ได้ตกลงกับจำเลย ต่อมาจำเลยกลับมาฟ้องโจทก์เรียกคืนเงินกู้และดอกเบี้ยคืน จนศาลพิพากษาให้โจทก์ชำระเงินกู้และดอกเบี้ยไปแล้ว โจทก์มาฟ้องคดีนี้เรียกข้าวเปลือกคืนฐานลามิควรได้ไม่ได้ เพราะโจทก์ได้ส่งข้าวเปลือกให้แก่จำเลยเป็นการชำระหนี้ ฉะนั้น เมื่อรับข้าวเปลือกแล้ว จำเลยซึ่งเป็นเจ้าหนี้อย่อมมีมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย แต่โจทก์ยอมเรียกข้าวเปลือก หรือราคาข้าวเปลือกกับค่าเสียหายได้ในฐานะที่จำเลยผู้ให้กู้ทำผิดนิติกรรมที่ยอมรับชำระข้าวแทนเงิน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 186/2486)

ผู้เขียนเห็นว่า การที่เจ้าหนี้อยอมรับเอาทรัพย์สินชำระหนี้แทนหนี้ที่จะต้องชำระตามสัญญาแล้ว นั้นถือได้ว่าเจ้าหนี้และลูกหนี้ได้ทำนิติกรรมต่อกันในการระงับความผูกพันตามสัญญาไม่ว่าทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ตาม ซึ่งเป็นการที่เจ้าหนี้รับเอาของอื่นชำระหนี้ อันเป็นการได้มาโดยมีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ และเมื่อขณะที่รับไว้เจ้าหนี้มีมูลที่จะอ้างได้ตาม

กฎหมายในการรับเอาของอื่นชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้กลับมาเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญาซึ่ง เจ้าหนี้ได้ยอมรับเอาสิ่งอื่นชำระหนี้แล้วนั้นอีก และลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปตามสัญญาอีกซึ่งมิใช่กรณีที่เป็น การชำระหนี้ตามอำเภอใจแล้วนั้น ย่อมไม่ทำให้สิ่งที่ได้รับไว้ในครั้งแรกซึ่งเป็นการรับไว้โดยมีมูล อันจะอ้างกฎหมายได้กลับกลายเป็นการรับไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ แต่การที่ลูก หนี้ต้องชำระหนี้รายเดียวกัน 2 ครั้งนั้นย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ลูกหนี้ เมื่อการชำระหนี้ ครั้งหลังนี้ลูกหนี้จำต้องกระทำอันมิใช่เป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจแล้ว จึงชอบที่ลูกหนี้จะเรียกสิ่ง ที่ตนได้ชำระให้กับเจ้าหนี้ไปในครั้งแรกคืนได้ในฐานะที่เจ้าหนี้ได้ผิดนิติกรรมในการรับชำระของอื่น แทนการชำระหนี้ตามสัญญานั้น

นิติกรรมสัญญาบางเรื่องที่ไม่มีความหมายบังคับให้ต้องทำตามแบบ ดังนั้น แม้จะมีการตกลงด้วยวาจา มิได้มีการทำสัญญาเป็นหนังสือ หรือไม่มีหลักฐานการทำสัญญาต่อกัน นิติกรรมสัญญานั้นก็มีผลสมบูรณ์แล้ว การชำระหนี้ตามสัญญาดังกล่าวจึงเป็นการชำระหนี้ที่ชอบ ด้วยกฎหมาย โดยผู้รับชำระหนี้มีมูลที่จะอ้างเอาสิ่งที่ตนได้รับนั้นไว้โดยชอบด้วยกฎหมาย มิใช่เป็น การรับไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ เพียงแต่ว่าหากจะฟ้องร้องบังคับคดีต่อศาล กฎหมายบังคับว่าต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลงลายมือชื่อผู้ต้องรับผิด มิฉะนั้นจะฟ้องร้องบังคับคดี กันไม่ได้ เช่น การเช่าอสังหาริมทรัพย์ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 538 , การกู้ยืมเงินเกินกว่า 50 บาท ตาม ป.พ.พ. มาตรา 653 , การค้าประกันด้วยบุคคล ตาม ป.พ.พ. มาตรา 680 เป็นต้น

อย่างไรก็ดีกรณีผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย ตามสัญญาเช่า หรือสัญญาซื้อขาย ไม่ สามารถส่งมอบทรัพย์สินที่ให้เช่า หรือทรัพย์สินที่ขาย หรือส่งมอบให้ไม่ครบตามจำนวนหรือระยะเวลาที่ กำหนดไว้ในสัญญา แต่ผู้เช่า หรือผู้ซื้อ แล้วแต่กรณี ได้ชำระหนี้ให้แก่ผู้ให้เช่า หรือผู้ขายครบถ้วน ตามสัญญาแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมกับฝ่ายผู้เช่า หรือผู้ซื้อ เพราะต้องชำระหนี้มาก เกินกว่าผลประโยชน์ที่ตนได้รับ ทั้งนี้เพราะฝ่ายผู้ให้เช่า หรือผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินซึ่งให้เช่า หรือ ทรัพย์สินที่ขายน้อยไปกว่าที่ตกลงกันไว้ ดังนี้ ผู้เช่า หรือผู้ขายจะเรียกสิ่งที่ตนชำระให้กับผู้ให้เช่า หรือ ผู้ขาย คืนได้หรือไม่ ตามมูลหนี้ได้นั้น ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้มีความเห็นแตกต่างกัน ดังนี้

ความเห็นที่ 1 ศาลฎีกาเห็นว่ากรณีดังกล่าวนี้ ผู้เช่า หรือผู้ซื้อ เรียกให้ผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย คืนสิ่งที่ตนได้ชำระเกินไปได้เพราะผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย เป็นฝ่ายผิด สัญญา มิใช่กรณีที่บังคับให้มีการเรียกคืนตามกฎหมายลักษณะลากมิมควรได้ ดังนั้น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 180/2502 , 1045-1049/2507 , 288/2509 เป็นต้น

ความเห็นที่ 2 กรณีดังกล่าวนี้ผู้ขาย หรือผู้ให้เช่าซื้อต้องคืนสิ่งที่คุณได้รับชำระหนี้เกินมาตรฐานลามิคอร์ได้ เพราะถือว่าสิ่งที่คุณให้เช่า หรือผู้ขาย ได้รับชำระหนี้เกินไบนั้นเป็นการรับไว้โดยปราศจากมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายดังนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 466/2482 , 1111/2494 , 1240/2520 , 875/2536 เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่า กรณีที่ผู้ให้เช่าทรัพย์ หรือผู้ขาย ส่งมอบทรัพย์ที่ให้เช่า หรือทรัพย์ที่ขายไม่ครบตามจำนวนในสัญญาเช่า หรือสัญญาซื้อขาย แล้วแต่กรณี แต่ผู้เช่า หรือผู้ซื้อได้ชำระหนี้ตามสัญญาเช่า หรือสัญญาซื้อขายดังกล่าวครบจำนวนแล้ว ดังนั้นการที่ผู้เช่า หรือผู้ซื้อเรียกเอาสิ่งที่คุณชำระเกินคืนนั้น เป็นกรณีที่ต้องบังคับตามมูลสัญญา คือเป็นกรณีที่ผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย ต้องรับผิดชอบในกรณีที่ทรัพย์ที่ขายขาดตกบกพร่อง ตาม ป.พ.พ. มาตรา 466 , มาตรา 549 มิใช่กรณีที่ผู้เช่า หรือผู้ซื้อ มีสิทธิเรียกสิ่งที่คุณได้ชำระหนี้เกินไปคืนฐานลามิคอร์ได้ เพราะกรณีดังกล่าวนี้เป็นกรณีที่ผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย ไม่อาจปฏิบัติการชำระหนี้ของตนได้ครบตามสัญญาเช่า หรือสัญญาซื้อขาย จึงต้องรับผิดชอบหรือบังคับกันตามมูลสัญญาดังกล่าว มิใช่เป็นกรณีที่เป็นกรณารับชำระหนี้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ เพราะเป็นการรับชำระหนี้ที่ผู้ให้เช่า หรือผู้ขาย มีสิทธิที่จะรับไว้ได้ตามมูลสัญญาเช่า หรือสัญญาซื้อขายตามแต่กรณี แต่เมื่อผู้ให้เช่า หรือผู้ขายไม่สามารถปฏิบัติการชำระหนี้ต่อผู้เช่า หรือผู้ขาย ได้นั้นเป็นเรื่องที่ผู้ให้เช่า หรือผู้ขายผิดสัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงความรับผิดชอบตามมูลสัญญา มิใช่เป็นกรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลามิคอร์ได้

ลักษณะของการชำระหนี้ตามคำพิพากษาของศาล เนื่องจากลักษณะของคำพิพากษาของศาลเป็นแต่เพียงการรับรองสิทธิของบุคคลซึ่งเป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วตามกฎหมายเท่านั้น (ตาม ป.พ.พ. มาตรา 55) คำพิพากษาของศาลไม่สามารถทำให้บุคคลผู้ไม่มีสิทธิตามกฎหมาย กลับมีสิทธิโดยชอบตามกฎหมายได้ และเมื่อมีการฟ้องเรียกคืนทรัพย์ฐานลามิคอร์ได้ กรณีที่บุคคลผู้ได้ทรัพย์มาจะไม่ต้องคืนทรัพย์ให้กับบุคคลผู้เรียกคืนทรัพย์ ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้ได้ทรัพย์นั้นไว้ได้รับทรัพย์นั้นมาโดยมีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ หมายถึง มูลหนี้ แต่คำพิพากษาของศาลมิใช่ มูลหนี้ โดยกระบวนการพิจารณาใดที่ศาลมีคำพิพากษาแล้ว ผลของการที่ศาลมีคำพิพากษา กฎหมายกำหนดให้ผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาล นับแต่วันที่ศาลได้มีคำพิพากษาจนถึงวันที่คำพิพากษานั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรือดลเสีย ถ้าหากมี (ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 145 วรรคหนึ่ง) ดังนั้นการชำระหนี้ตามคำพิพากษา จึงถือว่าเป็นการได้มาโดยมีมูลที่อ้างได้ตามกฎหมายในการรับไว้ จึงมิใช่กรณีที่เป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ กรณีที่

การชำระหนี้ตามคำพิพากษาของศาลในคดีแพ่งซึ่งมีผลบังคับได้ตามกฎหมายแล้ว ถือว่าเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาได้รับชำระหนี้เป็นการได้มาโดยมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ แม้เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่ง ป.วิ.อ. มาตรา 46 ได้วางหลักในการที่ศาลจะมีคำพิพากษาในคดีแพ่งไว้ว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาส่วนอาญา” ดังนั้น หากข้อเท็จจริงตามที่ศาลได้มีคำพิพากษาไปแล้วนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยหลังจากที่ศาลในคดีแพ่งได้มีคำพิพากษาไปแล้วนั้น ต่อมาศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาว่า ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในคดีส่วนแพ่งมิได้เป็นผู้ผิด เช่นนี้ ลูกหนี้ตามคำพิพากษาในคดีส่วนแพ่งจะฟ้องเรียกคืนสิ่งที่ได้ชำระให้กับเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาในคดีแพ่งไปแล้วนั้นไม่ได้ เพราะเป็นการที่เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้โดยมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนี้คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 261/2488 , 38/2516 , 2416/2525 เป็นต้น

แต่กรณีที่ถูกกฎหมายให้นำหลักการคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้ไปอนุโลมใช้กับการคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลักษณะอื่น เช่น การคืนทรัพย์สินที่ได้รับไว้เนื่องจากการที่ศาลสั่งให้บุคคลใดเป็นคนสาบสูญ และต่อมาศาลได้ถอนคำสั่งในการที่ให้บุคคลนั้นเป็นคนสาบสูญ ตาม มาตรา 63 วรรคสอง หรือการคืนทรัพย์สินที่ได้รับไว้โดยการให้โดยเสนหา และต่อมามีการถอนคืนการให้ นั้น ตาม มาตรา 534 เป็นต้น จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติต่าง ๆ ใน ป.พ.พ. ดังกล่าวเพียงแต่ให้นำบทบัญญัติลักษณะลากมิกวรได้มาใช้บังคับเฉพาะกรณีที่มีการส่งคืนทรัพย์สินอันเนื่องมาจากมูลเหตุตามบทบัญญัติในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ นั้น มิใช่เป็นการบังคับตามกฎหมายลากมิกวรได้โดยตรง เพราะมิใช่กรณีที่เป็นการได้ทรัพย์สินมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ แต่การได้ทรัพย์สินมาในกรณีดังกล่าวข้างต้น เป็นการได้มาโดยมีมูลที่อ้างได้ตามกฎหมายในการได้รับทรัพย์สินไว้ เพียงแต่กฎหมายกำหนดให้ในกรณีที่ต้องคืนทรัพย์สินกันในกรณีข้างต้นนั้น ให้ส่งคืนทรัพย์สินกันตามกฎหมายลักษณะลากมิกวรได้ ซึ่งกฎหมายลากมิกวรได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคืนทรัพย์สินที่ได้รับไว้ฐานลากมิกวรได้อย่างไรนั้น จะได้กล่าวในบทที่ 3

ลักษณะของการได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งใดโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าหากเป็นกรณีที่ได้รับทรัพย์สินสิ่งใดไว้โดยมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ไม่ว่าจะการได้มานั้นผู้ได้มาจะต้องเสียค่าตอบแทนหรือไม่ หรือเป็นการได้มาโดยไม่เสียค่าตอบแทน เช่น เป็นการได้มาจากการให้โดยเสนหา หรือเป็นการได้มาจากการได้รับทรัพย์สินมรดก เป็นต้น ย่อมไม่ถือว่าเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ (ซึ่งได้กล่าวใน

รายละเอียดมาในข้างต้นแล้ว) ดังนั้นลักษณะของการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ จึงต้องเป็นการได้มาที่ไม่อาจอ้างมูลตามกฎหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งมูลเหตุแห่งการได้มานั้นซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรได้นั้นอาจเป็นกรณีที่บุคคลผู้เสียลามส่งมอบทรัพย์สินเพื่อชำระหนี้ ให้กับบุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้ได้ลาม) ซึ่งผู้ได้ลามนั้นไม่มีสิทธิที่จะรับไว้ ซึ่งอาจเป็นเพราะหน้าที่ผู้ได้ลามมีเจตนาที่จะชำระหนี้ความจริงแล้วหนี้้นั้นไม่มีอยู่จริง และการดังกล่าวทำให้ผู้เสียลามนั้นเสียเปรียบ ซึ่งตัวบทตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 ใช้คำว่า “กระทำเพื่อชำระหนี้” จะเห็นได้ว่า โดยปกติเมื่อมีความสัมพันธ์ในทางหนี้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลผู้อยู่ในฐานะเป็นเจ้าหนี้ กับบุคคลผู้อยู่ในฐานะเป็นลูกหนี้ นั้นเมื่อบุคคลผู้เป็นลูกหนี้กระทำการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ตามมูลหนี้ที่ตนมีความผูกพันอยู่นั้น ย่อมเป็นการชำระหนี้ที่ชอบด้วยกฎหมาย และเจ้าหนีหาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้้นั้น ซึ่งอาจเป็นการชำระหนี้โดยการปฏิบัติตามสัญญา หรืออาจเป็นหนี้ที่เกิดจากการละเมิดก็ได้ ถือว่าเป็นการได้มาโดยมีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ และมีไซกรณีที่เป็นการได้มาฐานลามมิควรได้ แม้ว่าผู้ชำระหนี้จะมีได้รับมอบหมายจากลูกหนี้ หรือเป็นการชำระหนี้ที่ขัดกับคำสั่งของลูกหนี้ก็ตาม เพียงแต่ว่าต้องชำระในนามของลูกหนี้ เมื่อชำระแล้วหนี้ก็ระงับ และลูกหนีหาย่อมหลุดพ้นจากการเป็นหนี้เช่นกัน และฝ่ายเจ้าหนี้ก็ไม่อาจปฏิเสธไม่ยอมรับชำระหนี้จากบุคคลภายนอก เว้นแต่เป็นกรณีที่คุณสมบัติ หรือความสามารถของลูกหนี้เป็นสาระสำคัญในการชำระหนี้¹⁸ แต่การที่บุคคลผู้เสียลามกระทำการบางอย่างโดยมีเจตนาที่จะกระทำเพื่อชำระหนี้ต่อบุคคลผู้ได้ลาม อันจะเป็นกรณีที่ทำให้ผู้ได้ลามนั้นตกเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรได้นั้น ต้องเป็นกรณีที่ไม่มี ความผูกพันทางหนี้แต่อย่างใดระหว่างผู้เสียลาม และผู้ได้ลาม หากแต่ผู้เสียลามไม่รู้ถึงการที่ตนไม่มีความผูกพันดังกล่าว จึงได้กระทำการบางอย่างโดยมีเจตนาที่จะให้เป็นการชำระหนี้ในนามของตนเอง โดยไม่รู้ว่าไม่มีความผูกพัน และไม่ว่าผู้ได้ลามนั้นซึ่งได้รับทรัพย์สินใดไว้เพราะการดังกล่าวจะรู้หรือไม่ถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น ก็ถือว่าเป็นกรณีที่เป็นการได้มาฐานลามมิควรได้แล้ว ย่อมเรียกคืนได้ ซึ่งต้องบังคับตามกฎหมายลักษณะลามมิควรได้ ดังนั้นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 209/2507 , 1393/2521 เป็นต้น

¹⁸ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหนี้ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป (กรุงเทพฯ : สำนักนิติบรรณาการ, 2539), หน้า 393.

ตัวอย่าง ก. ทายาทของ ค. ใช้เงินให้แก่ ข. ตามจำนวนในใบเก็บเงินซึ่ง ก. เข้าใจว่า ค. ยังไม่ได้ใช้ ภายหลัง ก. พบใบเสร็จ ค. ได้ใช้เงินนั้นแล้ว ฉะนั้น ก. ชอบที่ ได้ชดใช้คืนจาก ข.²⁰

ผู้เขียนเห็นว่า กรณีตามตัวอย่างข้างต้น การที่ ก. ใช้เงินให้กับ ข. นั้น ก. มีเจตนาที่จะกระทำเพื่อชำระหนี้ที่ ก. เข้าใจว่าตนต้องผูกพันในฐานะที่ ก. เป็นทายาทของ ค. โดยไม่รู้ว่า ค. ได้ชำระหนี้คืนให้กับ ข. ดังนั้น การที่ ข. รับเงินที่ ก. ใช้ให้ นั้น จึงเป็นการที่ ข. รับเงินไว้โดยไม่มีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ เพราะหนี้ที่ ข. เป็นเจ้าหนี้ ค. นั้น ได้ระงับสิ้นไปแล้ว เพราะ ค. ได้ชำระหนี้ให้กับ ข. ไปแล้ว ก. ซึ่งเป็นทายาทของ ค. จึงไม่มีความผูกพันที่จะต้องใช้นี้อะไรให้กับ ข. อีก ดังนั้นจึงเป็นกรณีที่ ข. รับเงินดังกล่าวของ ก. ไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ซึ่งทำให้ ก. เสียเปรียบ และ ก. ก็มีได้กระทำการชำระหนี้ไปตามอำเภอใจ ดังนั้น ก. จึงเรียกเงินคืนจาก ข. ได้ฐานลามิควรได้

นอกจากนี้ การรับสภาพหนี้ว่ามีอยู่หรือไม่ นั้น ซึ่งตาม ป.พ.พ. มาตรา 406 วรรคแรกตอนท้าย ยังถือว่าเป็นการกระทำเพื่อชำระหนี้ด้วย ซึ่งหมายความถึงกรณีที่ความจริงไม่มีหนี้แต่ลูกหนี้ไปรับสภาพหนี้สินว่ามีอยู่ หรือเป็นกรณีที่ความจริงเป็นหนี้แต่เจ้าหนี้ไปรับว่าไม่มีหนี้อยู่อีกแล้ว ซึ่งการที่บุคคลหนึ่งรับสภาพหนี้สินว่ามีหรือหาไม่โดยสำคัญผิด ทำให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งได้สิทธิอันเป็นลามิควรได้ เป็นการได้มาซึ่งสิทธิอันเป็นทรัพย์สินใดทำให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบเช่นกัน²¹ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากรณีดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้น และทำให้มีผู้ได้สิทธิอันเป็นทรัพย์สินใดจากการดังกล่าวนั้นไปโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ อันเป็นการได้มาฐานลามิควรได้ จะเห็นได้ว่า โดยปกติ การรับสภาพหนี้จะเกิดมีผลตามกฎหมายต่อเมื่อ มีความผูกพันทางหนี้ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ก่อน ต่อมา จึงมีการรับสภาพหนี้ตามสิทธิเรียกร้องนั้นขึ้น ซึ่งการรับสภาพหนี้ในกรณีดังกล่าวนี้มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย และมีผลทำให้อายุความสะดุดหยุดลง และมีไซ่กรณีที่ จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้

²⁰ อุทธรณ์สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ฉบับกรรมาร่างกฎหมาย , พ.ศ. 2468 หน้า 147.

²¹ ประสิทธิ์ ไชวโกล , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง ลามิควรได้ , หน้า 56 , ไพจิตร บุญญพันธุ์ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามิควรได้ , หน้า 80.

นอกจากนี้การได้ทรัพย์สินใดมาฐานลามมิควรได้อาจเกิดจากกรณีอื่น นอกจากการกระทำดังกล่าวที่กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งอาจเป็นการได้มาโดยประการอื่นซึ่ง ไม่มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย อาจเกิดจากที่บุคคลหนึ่ง(ผู้ได้ลาม) ใช้ทรัพย์สินของผู้อื่น(ผู้เสียลาม) โดยสำคัญผิดว่าตนมีสิทธิที่จะใช้ได้ หรือเข้าใจผิดเอาทรัพย์สินของผู้อื่นไปโดยเข้าใจว่าเป็นทรัพย์สินของตน (โดยมิได้เป็นการกระทำโดยจงใจ หรือประมาทเลินเล่อ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบตามมูลละเมิด และไม่ เป็นกรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลามมิควรได้) จะเห็นได้ว่าการได้ทรัพย์สินใดมาใน กรณีดังกล่าวนี้แม้จะมีชื่อเป็นการได้มาโดยเหตุที่บุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้เสียลาม) กระทำเพื่อชำระหนี้ ก็ตาม แต่การดังกล่าวก็ก่อให้เกิดการเพิ่มพูนเป็นลามแก่ผู้ได้ลามนั้นโดยที่ผู้ได้ลามนั้นไม่มีมูลที่จะ อ้างได้ตามกฎหมายในการได้ลามนั้นเพิ่มพูนขึ้น ซึ่งหากประโยชน์(ลามงอก) ที่ได้จากการดังกล่าว นั้นเป็นประโยชน์ที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ เช่น โดยปกติผู้ได้ลามควรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการที่ ตนได้ลามงอกดังกล่าวนี้ ดังนั้นการที่ผู้ได้ลามไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ควรต้องเสีย และการได้มา ดังกล่าวนั้นทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งตกเป็นผู้เสียเปรียบจากการนั้นย่อมถือว่าเป็นการได้มาฐาน ลามมิควรได้แล้ว ดังนั้นจึงต้องสิ่งที่เป็นลามให้แก่ผู้เสียเปรียบนั้น²² ดั่งนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1111/2494 , 1015/2507 , 111/2511 เป็นต้น

การได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรไดยังหมายความรวมถึง การได้มา โดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีได้มิได้เป็นขึ้น : ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดจากการที่ผู้ได้ลามและผู้เสียลาม มีเจตนาที่จะมีนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่นิติสัมพันธ์นั้นไม่อาจบังคับกันได้ตามกฎหมาย ได้แก่ นิติกรรมที่เป็นโมฆะ ซึ่งอาจเนื่องมาจากนิติกรรมนั้นมิได้ทำแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ ตาม ปพพ. มาตรา 152 , หรือเป็นเพราะนิติกรรมนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตาม ปพพ. มาตรา 150 , หรืออาจเกิดจากกรณีที่มีความบกพร่องในการแสดงเจตนาของคู่กรณี เช่น มีการสำคัญผิดในสิ่งที่เป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรม ตาม มาตรา 156 หรือเพราะเงื่อนไขที่ กำหนดไว้ว่าจะทำให้นิติกรรมสมบูรณ์ไม่เป็นผลตามที่กำหนดไว้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเมื่อกิจการ นั้นเป็นโมฆะย่อมไม่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวใด ๆ เกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ของคู่กรณีที่จะต้อง ผูกพันตามนิติกรรมสัญญา นั้น ดังนั้นหากมีการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดเพราะการชำระหนี้ตามนิติกรรม

²² Samuel .J. Stolijar, Internation Encyclopedia of Comparative law, volume, chapter 17 Neotiorum Gestio, (The Itague, Boston, London, 1984), p.26.

สัญญาที่เป็นโมฆะนั้น ย่อมถือว่าเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้²³ และไม่สามารถเรียกทรัพย์สินที่ได้ส่งมอบไปตามนิติกรรมสัญญาที่เป็นโมฆะนั้นโดยอาศัยมูลนิติกรรมสัญญาไม่ได้ เพราะไม่มีนิติกรรมสัญญาต่อกันแต่อย่างใด ดังนั้นการเรียกทรัพย์สินที่ส่งมอบไปตามนิติกรรมสัญญาที่เป็นโมฆะนั้นจึงต้องอาศัยการเรียกคืนตามมูลลาภมิควรได้ ดั่งนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1025/2487 , 366/2508 , 1248/2508 เป็นต้น

นอกจากนี้ การได้ทรัพย์สินใดมาฐานลาภมิควรได้เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีได้มีได้เป็นขึ้นยังรวมถึง การได้มาเนื่องจากนิติกรรมที่เงื่อนไขบังคับก่อน และเป็นที่น่าอนในเวลาที่ทำนิติกรรมนั้นว่าเงื่อนไขนั้นไม่อาจสำเร็จได้ ซึ่งกฎหมายกำหนดให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะตาม มาตรา 187 หรืออาจเป็นกรณีที่เป็นกรณที่ได้ทรัพย์สินมาตามสัญญาต่างตอบแทนซึ่งคู่สัญญาต้องชำระหนี้ตอบแทนกันทั้งสองฝ่าย แต่การชำระหนี้ของฝ่ายหนึ่งมิได้กระทำลง แม้จะไม่ถือว่าเป็นการผิดสัญญาก็ตาม (หากเป็นกรณีของการผิดสัญญา ก็ต้องฟ้องโดยอาศัยมูลสัญญา มิใช่เป็นกรณีที่จะเรียกให้คืนกันฐานลาภมิควรได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว) เช่น โดยเหตุสุดวิสัย หรือการชำระหนี้เป็นพ้นวิสัยโดยไม่ใช้ความผิดของฝ่ายใด เป็นต้น อีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ต้องชำระหนี้ตอบแทน ตาม ป.พ.พ. มาตรา 369 , 372 ดังนั้นการรับชำระหนี้ไว้ในกรณีดังกล่าวจึงเป็นการรับไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้เช่นเดียวกัน เพราะมูลแห่งสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้นั้นมีได้มีได้เป็นขึ้น คือเงื่อนไขบังคับก่อนไม่เป็นผลสำเร็จ หรือไม่มีหนี้ที่จะต้องชำระตอบแทนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้²⁴ ซึ่งผู้ได้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวนั้นไม่มีมูลตามกฎหมายที่จะได้รับทรัพย์สินนั้นได้ และผู้เสียลาภจะเรียกร้องสิ่งที่ได้ส่งมอบไปดังกล่าวคืนโดยอาศัยมูลนิติกรรมสัญญาที่ทำได้ต่อกันก็ไม่ได้ เพราะไม่มีนิติกรรมสัญญาต่อกันมาแต่ต้น ดังนั้นการเรียกคืนทรัพย์สินในกรณีดังกล่าวจึงต้องอาศัยมูลหนี้ที่กฎหมายกำหนดขึ้นเพื่อความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งก็คือมูลหนี้ลาภมิควรได้นั่นเอง (ส่วนลักษณะของนิติกรรมที่เป็นโมฆียะกรรม ซึ่งต่อมาได้มีการบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นและกฎหมายถือว่านิติกรรมที่เป็นโมฆียะนั้นตกเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก และให้ผู้ที่เป็นคู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม ตาม ป.พ.พ. มาตรา 176 , ลักษณะของการเพิกถอนการฉ้อฉล และการบอกเลิกสัญญา จะมีลักษณะ

²³ Supreme Court, 17 th Nov., 1914, J.E. de Becker, The Principles and Practice of the Civil Code of Japan, p. 459.

²⁴ จิตติ ดิงศภักดิ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 135-136.

เป็นการได้มาตรฐานลามิควรได้หรือไม่ และหากมีการชำระหนี้ไปตามนิติกรรมสัญญาดังกล่าวในแต่ละกรณีนั้นผลจะเป็นอย่างไรนั้นจะได้พิจารณาในบทที่ 4)

การได้ทรัพย์สินใดมาเพราะเหตุที่ได้สิ้นสุดไปก่อนแล้วนั้น หมายความว่าถึงเหตุที่ได้ทรัพย์สินไปสิ้นสุดไปก่อนแล้วก่อนที่จะได้ทรัพย์สินนั้นมา ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่า ถ้าในเวลาที่ได้ทรัพย์สินมานั้นสิทธิที่จะได้มาจะมีอยู่สมบูรณ์ หรือบริบูรณ์แล้ว แม้ต่อมาจะมีเหตุการณ์อื่นเกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงผลในทางกฎหมายอย่างไร ก็ไม่มีเหตุที่จะเรียกคืนทรัพย์สินฐานลามิควรได้²⁵ เพราะขณะที่ได้ทรัพย์สินมานั้น ฝ่ายที่ได้มามีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ เช่น ได้มาตามสัญญาที่เป็นโมฆียะกรรม และต่อมาได้มีการบอกล้างโมฆียะกรรมนั้น หรือเป็นการได้มาตามสัญญาที่สมบูรณ์ แต่ภายหลังมีการบอกเลิกสัญญา²⁶ เป็นต้น ก่อนหน้านั้น ผู้ได้ทรัพย์สินมาจะมีสิทธิตามกฎหมายที่จะเรียกร้องได้ ดังนั้น หากได้ทรัพย์สินนั้นมาก่อนที่เหตุที่จะได้มาโดยมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้นั้นจะสิ้นสุดลง ก็ย่อมมิใช่กรณีที่เป็นกรณืได้มาตรฐานลามิควรได้ เช่น การได้มาทรัพย์สินใดมาเนื่องจากสัญญาที่เป็นโมฆียะกรรม ต่อมาได้มีการบอกล้างโมฆียะกรรมนั้น หรือได้มาตามสัญญาที่สมบูรณ์ แต่ภายหลังมีการบอกเลิกสัญญา หรือการได้ทรัพย์สินใดมาเนื่องจากนิติกรรมที่ข้อฉลเจ้าหนี้ซึ่งต่อมาได้มีการเพิกถอนนิติกรรมนั้น เป็นต้น²⁷

นอกจากนี้ยังรวมถึงกรณีที่ได้ทรัพย์สินมาก่อนเหตุที่ก่อให้เกิดสัญญานั้นสิ้นสุดลง ก็เป็นการได้มาตรฐานลามิควรได้ด้วย เช่น การได้ทรัพย์สินมาโดยนิติกรรมที่มีเงื่อนไขบังคับหลัง ซึ่งคู่กรณีตกลงกันว่าหากให้เงื่อนไขนั้นเป็นผล จะมีผลให้นิติกรรมนั้นสิ้นผลโดยมีผลไปถึงเวลาแรกที่ทำนิติกรรม ตาม ป.พ.พ. มาตรา 183 วรรคท้าย , 1313 , 1558²⁸ ส่วนกรณีที่ผู้รับบุตรบุญธรรมมีสิทธิเรียกคืนทรัพย์สินที่ตนได้ให้บุตรบุญธรรมไป และบุตรบุญธรรมซึ่งไม่มีคู่สมรสหรือทายาทนั้นตายก่อนผู้รับบุตรบุญธรรมเพียงเท่าที่ทรัพย์สินนั้นยังคงมีอยู่ภายหลังจากที่ชำระหนี้ของกองมรดกเสร็จแล้วตาม มาตรา 1598/30 นี้มิใช่เป็นการเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลามิควรได้แต่อย่างใด แต่เป็นกรณีของการเรียกคืนทรัพย์สิน ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้เป็นกรณีพิเศษเท่านั้น

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 135.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

กล่าวโดยสรุป การที่บุคคลใดได้ทรัพย์สินใดมาฐานลามมิควรได้ อาจเป็นกรณีที่เป็นกรณืที่ได้มาซึ่งทรัพย์สินใด เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้สิ้นสุดไปเสียก่อนแล้ว ซึ่งหากเป็นกรณีที่ขณะที่ได้ทรัพย์สินนั้นเป็นการได้มาโดยมีมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมาย ไม่ว่าจะป็นมูลอันจะอ้างได้ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย หรือมูลตามนิติกรรมสัญญาดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็ตาม ก็มีใช้กรณีที่เป็นกรณืที่ได้มาฐานลามมิควรได้ ดังนี้หากขณะที่ได้ทรัพย์สินนั้นจะมีมูลอันจะอ้างเอาไว้ได้ตามกฎหมายก็ตาม แม้ว่าภายหลังจะปรากฏว่ามูลเหตุแห่งการได้มานั้นสิ้นสุดลงแล้ว กรณีเช่นนี้ก็มีใช้กรณีที่เป็นกรณืที่ได้มาฐานลามมิควรได้ แต่การได้ทรัพย์สินใดมาฐานลามมิควรได้ เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งได้สิ้นสุดไปเสียก่อนแล้วนั้น หมายความว่าถึง เหตุที่ทำให้ได้ทรัพย์สินมาโดยมีมูลอันชอบด้วยกฎหมายนั้นสิ้นสุดลงไปก่อนที่จะมีการได้ทรัพย์สินนั้นมา ดังนั้นการที่ได้ทรัพย์สินมาในกรณีดังกล่าวนี้ จึงถือว่าเป็นการได้มาโดยไม่มีมูลอันจะอ้างเอาไว้ได้ การได้ทรัพย์สินมาเนื่องจากคู่กรณีฝ่ายหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้หลังจากที่มีการบอกเลิกสัญญา หรือ การได้ทรัพย์สินมาหลังจากเนื่องจากคู่กรณีฝ่ายหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ที่มีการบอกล้างนิติกรรมที่เป็นโมฆียะแล้วนั้น ซึ่งผู้เสียลาภชำระหนี้ไปโดยความสำคัญผิด เช่นนี้ถือว่าผู้ได้ลาภได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามมิควรได้แล้ว แต่หากเป็นการได้มาเนื่องจากคู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้ชำระหนี้ตามสัญญา หรือตามโมฆียะกรรมก่อนที่จะมีการบอกเลิกสัญญา หรือบอกล้างโมฆียะกรรม แล้วต่อมาภายหลังมีการบอกเลิกสัญญา หรือบอกล้างโมฆียะกรรมนั้น กรณีเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นการได้มาฐานลามมิควรได้²⁹

2.2..3 ทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบ

หลักเกณฑ์อีกข้อหนึ่งในการได้มาฐานทรัพย์สินใดฐานลามมิควรได้ ซึ่งทำให้มีหนี้ที่จะต้องคืนทรัพย์สินแก่เขาฐานลามมิควรได้นั้น นอกจากจะต้องเป็นการได้ทรัพย์สินใดมาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้แล้ว การได้มาดังกล่าวนี้จะต้องเป็นผลให้บุคคลอีกคนหนึ่งเสียเปรียบด้วย กล่าวคือ บุคคลผู้เสียเปรียบจะต้องตกอยู่ในภาวะที่มีความลดน้อยถอยลงของหนี้สิน หรือประโยชน์ และบุคคลผู้ได้ลาภต้องมีฐานะเพิ่มพูนขึ้นในทรัพย์สิน หรือประโยชน์ นอกจากนี้ผลแห่งความลดน้อยถอยลงซึ่งทรัพย์สิน หรือประโยชน์ของผู้เสียเปรียบดังกล่าว จะต้องสัมพันธ์กับส่วนที่เพิ่มพูนขึ้นของผู้ได้ลาภ ดังนี้คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1015/2507 , 111/2511 , 2505/2515, 1237/2522 , 132/2524 , 4460/2533 เป็นต้น

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

หากประโยชน์ที่ฝ่ายผู้ได้ลากได้รับนั้นไม่มีความสัมพันธ์กับการลดน้อยถอยลงซึ่งทรัพย์สิน หรือประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง ย่อมไม่ถือว่าเป็นผู้เสียเปรียบ หมายความว่า กรณีที่เข้าลักษณะเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยฐานลามมิควรได้นั้น ต้องเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้ลากและผู้เสียลากตามกฎหมายลามมิควรได้โดยตรง หมายความว่า การเรียกให้ผู้ได้ลากคืนสิ่งที่ตนได้รับไว้ฐานลามมิควรได้นั้นเป็นบุคคลสิทธิ อันสามารถบังคับกันได้ระหว่างคู่กรณีเท่านั้น หากผู้ได้ลากนั้นได้จำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินอันตนได้รับไว้ฐานลามมิควรได้ไปให้แก่บุคคลอื่นแล้ว ซึ่งทำให้ผู้รับโอนนั้นมีทรัพย์สินมากขึ้น และผู้ได้ลากนั้นมีทรัพย์สินลดน้อยถอยลง ซึ่งไม่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในกองทรัพย์สินของผู้เสียลากแต่อย่างใด ในการที่ผู้รับโอนมีทรัพย์สินเพิ่มพูนขึ้น เพราะกองทรัพย์สินของผู้เสียลากลดน้อยลงเนื่องจากผู้ได้ลากได้ไปซึ่งทรัพย์สินของผู้เสียลากโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ซึ่งผู้เสียลากย่อมเรียกให้ผู้ได้ลากรับผิดชอบในการคืนทรัพย์สินที่ได้รับมาฐานลามมิควรได้ได้ (ซึ่งผู้ได้ลากจะมีความรับผิดชอบในการคืนสิ่งที่ตนได้รับไว้ฐานลามมิควรได้มาก-น้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับว่าขณะผู้ได้ลากได้รับลากไว้ นั้นได้รับทรัพย์สินเป็นลากไว้โดยสุจริต หรือทุจริต ซึ่งรายละเอียดในการคืนทรัพย์สินนั้น จะขอกล่าวในส่วนต่อไป) แต่ผู้เสียลากย่อมไม่อาจเรียกให้ผู้รับโอนรับผิดชอบในการคืนทรัพย์สินฐานลามมิควรได้ได้

เปรียบเทียบลักษณะของการเป็นการเสียเปรียบของผู้เสียลากซึ่งอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของหนี้ลามมิควรได้กับการความเสียเปรียบของเจ้าหนี้ในกรณีของการเพิกถอนการฉ้อฉล

ดังได้กล่าวมาแล้วว่ามูลเหตุของการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยฐานลามมิควรได้นั้นอาจเกิดจากกรณีที่บุคคลหนึ่ง (ผู้เสียลาก) ได้กระทำการเพื่อชำระหนี้ เช่น ชำระหนี้ที่ตนไม่มีความผูกพันต้องชำระ หรือ เป็นการชำระหนี้ให้กับผู้ที่มีชื่อเจ้าหนี้ของตน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นกรณีที่ผู้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะรับเอาสิ่งที่เขาชำระหนี้ให้กับตนได้ เพราะผู้รับชำระหนี้(ผู้ได้ลาก) มิได้เป็นเจ้าหนี้ของผู้ชำระหนี้(ผู้เสียลาก) ทำให้ผู้เสียลากมีทรัพย์สินลดน้อยลงโดยที่ไม่สมควร ซึ่งก่อให้เกิดความเสียเปรียบแก่ผู้เสียลาก เพราะการที่ผู้เสียลากชำระหนี้ให้กับผู้ได้ลาก ซึ่งมีได้เป็นเจ้าหนี้ของผู้เสียลากและมีชื่อผู้มีอำนาจรับชำระหนี้แทนเจ้าหนี้ของผู้เสียลากนั้นหาทำให้หนี้ที่ผู้เสียลากมีหน้าที่ต้องชำระให้กับเจ้าหนี้ของตนระงับไปไม่ ผู้เสียลากยังคงต้องชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ของตนอีก จะเห็นได้ว่าการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยของผู้ได้ลากดังกล่าว นั้น ทำให้ผู้เสียลากตกเป็นผู้เสียเปรียบ เพราะการที่ผู้ได้ลากได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยไม่มีมูลที่จะอ้างเอาไว้ได้ตามกฎหมายนั้น ย่อมทำให้ผู้ได้ลากร่ำรวยขึ้น จากการที่ผู้เสียลาก

ต้องเสียค่าใช้จ่ายที่ตนไม่ควรต้องเสีย ทำให้ผู้เสียหายตกเป็นผู้เสียเปรียบ ซึ่งเป็นการเสียเปรียบที่มีลักษณะต่างจากการเสียเปรียบของเจ้าหนี้ในกรณีของการเพิกถอนการฉ้อฉล

การเพิกถอนการฉ้อฉล เป็นกรณีที่กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะขอให้เพิกถอนนิติกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์เป็นสิทธิในทรัพย์สินที่ลูกหนี้ได้กระทำต่อบุคคลอีกคนหนึ่ง(ผู้ได้ลากงอก) เช่น ชาย จำนวน จำนวนา เซา เป็นต้น โดยลูกหนี้รู้อยู่แล้วในเวลาที่ทำนิติกรรมกับผู้ได้ลากงอกว่า นิติกรรมที่ลูกหนี้ได้กระทำกับผู้ได้ลากงอกนี้มีผลทำให้ลูกหนี้มีทรัพย์สินไม่พอชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ ซึ่ง การเสียเปรียบของเจ้าหนี้นี้ ท่านศาสตราจารย์ ดร.ชุน ศรียาภย ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเสียเปรียบของเจ้าหนี้ ก็คือ การที่เจ้าหนี้ต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากการฉ้อฉลของลูกหนี้ และเจ้าหนี้จะเสียหายต่อเมื่อ หลังจากที่ลูกหนี้ได้โอนทรัพย์สินของตนให้ผู้อื่นไปแล้วทรัพย์สินที่เหลือของลูกหนี้ไม่พอชำระหนี้โดยสิ้นเชิง แต่ถ้าทรัพย์สินของลูกหนี้ยังมีพอที่จะยึดมาชำระหนี้ได้ ก็ไม่เรียกว่า เจ้าหนี้เสียเปรียบ³⁰ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ท่านศาสตราจารย์ ดร.จี๊ด เศรษฐบุตร เห็นว่า นิติกรรมที่เจ้าหนี้เพิกถอนได้นั้นเป็นนิติกรรมที่ทำให้ทรัพย์สินของลูกหนี้ซึ่งมีไม่พอชำระหนี้มันลดน้อยลงไปอีก³¹ และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า นิติกรรมที่ทำให้เจ้าหนี้เสียเปรียบ เป็นนิติกรรมที่ลูกหนี้ทำลงไปแล้วทำให้ทรัพย์สินของลูกหนี้มีเหลืออยู่น้อยจนไม่พอที่จะใช้หนี้ของเจ้าหนี้ได้เต็มจำนวนเป็นการทำตนให้จนลงเสียหายแก่เจ้าหนี้³² จะเห็นได้ว่าการเสียเปรียบของเจ้าหนี้ในกรณีของการเพิกถอนการฉ้อฉลจะมีลักษณะที่ต่างจากการเสียเปรียบของผู้เสียหายในกรณีของลามมิควรได้

³⁰ ชุน ศรียาภย, หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล ทรัพย์สิน นิติกรรม หนี้ พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514)., หน้า 226.

³¹ จี๊ด เศรษฐบุตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 10 (บริษัทโรงพิมพ์ เดือนตุลา, 2540), หน้า 89.

³² เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 (ภาคบริบูรณ์) พุทธศักราช 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505, (กรุงเทพ : บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด) , หน้า 954.

2.3 ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลาภมิควรได้

ดังที่ได้กล่าวมาในหัวข้อที่แล้วว่ากรณีที่จะถือว่าเป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยฐานลาภมิควรได้นั้น จะต้องเป็นหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดอย่างไรบ้าง ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อเข้าลักษณะเป็นการได้มาซึ่งลาภมิควรได้แล้ว กฎหมายได้กำหนดหน้าที่ของผู้ได้ลาภมิควรได้ที่จะต้องคืนทรัพย์สินซึ่งตนได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และให้สิทธิแก่ผู้เสียเปรียบในการได้รับคืนทรัพย์สินไปได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายยังได้วางข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินฐานลาภมิควรได้ไว้ในบางกรณี โดยมีเหตุผลทางนโยบายแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี³³ ดังนี้

2.3.1. การกระทำตามอำเภอใจเพื่อชำระหนี้โดยรู้ว่าตนไม่มีความผูกพันต้องชำระหนี้

ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลาภมิควรได้ในกรณีนี้ กฎหมายได้บัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 มีความดังนี้

“มาตรา 407 บุคคลใดได้กระทำการตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าเพื่อชำระหนี้ โดยรู้ว่าคุณไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้ว่าผู้นั้นหาสิทธิที่จะได้รับคืนทรัพย์สินนั้นไม่”

การชำระหนี้ตามอำเภอใจ หมายความว่า การชำระหนี้โดยเต็มใจ สม่ครใจ ทั้ง ๆ ที่ตนรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีความผูกพัน กล่าวคือ ไม่มีหนี้ต่อกัน หรือหนี้ที่มีอยู่ได้ระงับสิ้นไปแล้ว ถ้าไปชำระหนี้ก็อีกก็จะเรียกคืนไม่ได้ เพราะถือเสมือนหนึ่งเป็นการให้โดยเสน่หา หรือเป็นการสละทรัพย์สินของผู้ตนเอง³⁴ ซึ่งการที่บุคคลใดได้กระทำการตามอำเภอใจเหมือนหนึ่งว่าเพื่อชำระหนี้ ทั้งที่รู้ว่าตน

³³ เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2), หน้า 457.

³⁴ ประสิทธิ์ ไชวโกลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, 2539), หน้า 66.

ไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้จะว่าเขาเสียเปรียบหาได้ไม่ ดังนั้นจึงไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลามิคอร์ได้ ตาม มาตรา 406 เพราะฉะนั้นจึงเรียกคืนจากผู้รับชำระไม่ได้³⁵ แต่หากเป็นกรณีที่เป็นการชำระหนี้ที่ตนไม่มีความผูกพันนั้นเป็นการชำระหนี้แทนผู้อื่น ตาม มาตรา 314 กล่าวคือ เป็นกรณีที่เขามีหนี้ผูกพันกันอยู่ก่อนแล้ว แต่ผู้ทำการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เป็นบุคคลภายนอกซึ่งไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้นั้น ได้สอดเข้าไปใช้นี้ให้แก่ลูกหนี้ดังกล่าว โดยเขามีได้ขอร้อง จึงอาจเป็นกรณีที่ผู้ชำระหนี้ได้จัดการงานนอกสั่งให้กับลูกหนี้ได้ ซึ่งอาจเรียกคืนจากลูกหนี้ได้ตามมูลหนี้จัดการงานนอกสั่ง แต่ไม่อาจเรียกคืนจากผู้รับชำระหนี้ แต่หากการที่ผู้ทำการชำระหนี้ที่ตนรู้หรือว่าตนไม่มีความผูกพันที่จะต้องชำระหนี้และมิได้มีเจตนากระทำการชำระหนี้แทนลูกหนี้ที่แท้จริง ก็ต้องแปลว่าเป็นการทำให้โดยเสนาหา³⁶ เพราะการทำให้เขาเปล่า ๆ โดยเสนหานั้นเป็นมูลหนี้หนึ่งในกฎหมายที่จะอ้างเอาไว้ได้ไม่ต้องคืนให้³⁷ แต่หากเป็นกรณีที่แม้ว่าผู้ชำระหนี้จะรู้ดีว่าตนไม่มีความผูกพัน เพราะหนี้ที่ตนได้ระงับลงแล้ว เนื่องจากตนได้ชำระหนี้ที่ตนแล้ว แต่หาใบรับเงินที่เจ้านี้ทำให้ไว้ไม่ได้ เกรงว่าจะถูกฟ้องและนำสืบการชำระหนี้ไม่ได้ อาจต้องเสียหายมาก จึงจำใจต้องชำระหนี้ซ้ำอีกเช่นนี้ ไม่ถือเป็นการชำระหนี้ตามอำเภอใจ และไม่ต้องด้วยข้อยกเว้นไม่ให้มีสิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลามิคอร์ได้³⁸ ดังนั้นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 585/2509 , 805/2509 เป็นต้น

หากเป็นกรณีที่มีใช่เป็นการชำระหนี้ที่ผู้ชำระไม่มีความผูกพันไปโดยสมัครใจ กล่าวคือ เป็นกรณีที่ความจริงไม่มีหนี้ แต่ผู้ชำระหนี้สำคัญผิดว่าเป็นหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการสำคัญผิดในข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริง หรือจำใจต้องกระทำลงไป หรือกรณีที่เป็นการชำระหนี้ไปตาม

³⁵ เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2), หน้า 457-459.

³⁶ J.E. de Becker, Annotated Civil Code of Japan. p.269 , จิตติ ดิงศภีชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 143 กล่าวไว้ว่า ถ้าบุคคลผู้ชำระหนี้รู้อยู่แล้วว่าไม่มีหนี้ แต่ยังขึ้นชำระหนี้ไปโดยใจสมัคร แม้จะไม่เป็นการให้โดยเสนาหาโดยตรง ก็พอถือได้ว่ามีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน

³⁷ เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2), หน้า 458.

³⁸ ไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามิคอร์ได้, หน้า 143.

นิติกรรมที่เป็นโมฆะเพราะมิได้ทำตามแบบที่กฎหมายกำหนด แต่ผู้ชำระเข้าใจว่านิติกรรมที่ตนทำนั้นมีผลผูกพันตามกฎหมายระหว่างคู่กรณี จึงได้ชำระหนี้ไปตามนิติกรรมที่เป็นโมฆะนั้น เช่นนี้ จะถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่ไม่มีความผูกพันไปตามอำเภอใจไม่ได้³⁹ จะเห็นได้ว่าการชำระหนี้ที่ไม่มีความผูกพันไปโดยสำคัญผิดหรือเข้าใจว่าตนมีความผูกพันที่จะต้องชำระ ย่อมมิใช่เป็นกรณีที่เป็นการชำระหนี้ที่ไม่มีความผูกพันไปตามอำเภอใจทั้งสิ้น ไม่ว่าจะมีความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง หรือเป็นความสำคัญผิดในข้อกฎหมายก็ไม่มีผลแตกต่างกัน เพราะต้องถือความเข้าใจของผู้ชำระหนี้เป็นสำคัญ⁴⁰

จะเห็นได้ว่ากรณีที่บุคคลใดทำการชำระหนี้โดยรู้อยู่ว่าตนมิได้มีความผูกพันไปตามอำเภอใจนั้น หากทำให้ผู้ชำระตกเป็นผู้เสียหายเปรียบตามกฎหมายลามิควรได้ไม่ เพราะเป็นกรณีที่ผู้ทำการชำระหนี้ที่รู้อยู่ว่าตนไม่มีความผูกพันสมควรใจที่จะทำให้ทรัพย์สินของตนเคลื่อนเข้าไปสู่กองทรัพย์สินของผู้ได้รับชำระเอง ดังนั้นผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวจึงเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปคืนโดยอ้างว่าตนตกเป็นผู้เสียหายเปรียบตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้ไม่ได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.3.2 การชำระหนี้ก่อนถึงเงื่อนไขบังคับ, การชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความ, หรือ การชำระหนี้ตามควรแก่อัธยาศัยในสมาคม

ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินฐานลามิควรได้ในข้อนี้ กฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 408 มีความดังนี้

“มาตรา 408 บุคคลดังจะกล่าวต่อไปนี้ไม่มีสิทธิได้รับคืนทรัพย์สิน คือ

- (1) บุคคลผู้ชำระหนี้อันมีเงื่อนไขบังคับก่อนเมื่อก่อนถึงกำหนดเวลานั้น
- (2) บุคคลผู้ชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความแล้ว
- (3) บุคคลผู้ชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมาคม”

³⁹ จิตติ ดิงศภิตย์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้ หน้า 143.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

(1) การชำระหนี้ก่อนถึงเงื่อนไขบังคับ

โดยหลักทั่วไปเมื่อเกิดขึ้นแล้ว เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิได้รับชำระหนี้ หากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เจ้าหนีก็มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามมูลหนี้ได้ และลูกหนี้อย่อมมีหน้าที่ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์แห่งหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้และลูกหนี้อาจกำหนดเวลาชำระหนี้เอาไว้ก็ได้ และตกลงกันว่าเป็นกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ที่กำหนดไว้้นั้นเพื่อประโยชน์แก่ลูกหนี้ หรืออาจเป็นกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ถูกกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายเจ้าหนี้ก็ได้ตามแต่คู่กรณีจะตกลงกัน แต่แม้ว่าจะเป็นกรณีที่เจ้าหนี้และลูกหนี้เพียงแต่ตกลงกำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ โดยมีได้มีข้อตกลงหรือพฤติการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่ากำหนดเวลาที่ชำระหนี้ที่กำหนดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ฝ่ายใด จึงเป็นกรณีที่เป็นที่สงสัย ซึ่ง มาตรา 203 วรรคสอง ได้วางหลักไว้ว่า ถ้ามีการกำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ และหากกรณีเป็นที่สงสัย ท่านให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าหนี้จะเรียกชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดเวลานั้นหาได้ไม่ แต่ฝ่ายลูกหนี้จะชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดนั้นก็ได้ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีหลักทำนองเดียวกับ มาตรา 192 ซึ่งสันนิษฐานว่าเงื่อนไขกำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ลูกหนี้ฝ่ายเดียว คือลูกหนี้จะชำระหนี้ก่อนกำหนดก็ได้ แต่เจ้าหนี้จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนกำหนดเวลานั้นหาได้ไม่ เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น นอกจากนี้ มาตรา 192 วรรคสอง ยังได้วางหลักไว้ว่า เงื่อนไขที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่คู่กรณีฝ่ายใด คู่กรณีฝ่ายนั้นจะสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขนั้นก็ได้หากไม่กระทบกระเทือนถึงประโยชน์อันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งจะพึงได้รับจากเงื่อนไขนั้น

ในที่นี้จะพิจารณาถึงกรณีที่กำหนดเวลาชำระหนี้ที่กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ลูกหนี้ และลูกหนี้ทำการชำระหนี้ไปก่อนที่หนี้จะถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ จะเห็นได้ว่า การชำระหนี้ซึ่งมีเงื่อนไขบังคับก่อนเมื่อก่อนถึงกำหนดเวลานั้นในกรณีดังกล่าวนี้ บุคคลผู้ชำระหนี้ผู้นั้นอยู่ในฐานะเป็นลูกหนี้ของผู้รับชำระหนี้ และผู้รับชำระหนี้ผู้นั้นอยู่ในฐานะเป็นเจ้าหนี้ของผู้ชำระหนี้ คือมีหนี้เกิดขึ้นแล้ว เพียงแต่เจ้าหนี้ยังทวงถาม หรือเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ยังไม่ได้ ตาม มาตรา 191 อย่างไรก็ตามแม้ว่าหนี้ที่มีกำหนดเวลาชำระหนี้ เจ้าหนี้จะไม่มีสิทธิเรียกร้องหรือทวงถามให้ลูกหนี้ชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ก็ตาม แต่ลูกหนี้ซึ่งเป็นฝ่ายได้รับประโยชน์แห่งเงื่อนไขดังกล่าวนี้ อาจสละประโยชน์แห่งเงื่อนไขโดยยอมชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดเวลาก็ได้ ตาม มาตรา 192 โดยอาศัยหลักที่ว่าเมื่อเป็นหนี้กันแล้ว ลูกหนี้อย่อมมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ดังนั้นการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ไปก่อนถึงกำหนดเวลาที่

ต้องชำระหนี้จึงมีข้อสำคัญ⁴¹ เพราะเงื่อนไขนั้นเป็นอนาคตที่แน่นอน ซึ่งเมื่อถึงกำหนดเวลาตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในวันใดลูกหนี้ก็ต้องทำการชำระหนี้ด้วยตนเอง ดังนั้นการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ที่มูลหนี้เกิดขึ้นแล้วก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ นั้น โดยมีได้ยกประโยชน์แห่งเงื่อนไขขึ้นอ้างไม่ว่าจะด้วยความสำคัญผิดหรือไม่ก็ตาม ย่อมมิใช่เป็นกรณีที่เจ้าหนี้รับชำระหนี้ไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเจ้าหนี้ผู้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวก็ไม่ถือว่าเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามิควรได้ เพราะเป็นการรับชำระหนี้ไว้โดยมีมูลที่อ้างได้ตามกฎหมาย จึงมิเข้าหลักเกณฑ์ของการได้มาตามกฎหมายลามิควรได้แต่อย่างใด

(2) การชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความ

ในกรณีที่หนี้เกิดขึ้น กฎหมายได้กำหนดให้คู่กรณีใช้สิทธิเรียกร้องของตนภายในระยะเวลา หรืออายุความที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งเหตุผลในทางนโยบายในเรื่องอายุความนี้มีมาตั้งแต่กฎหมายโรมัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่จะบังคับให้การโต้เถียงเกี่วข้องในสิทธิที่สิ้นสุดลงในเวลาใดเวลาหนึ่ง (Interest Rei Publicae ut finis sit litem) เพราะถ้าปล่อยให้สามารถเรียกร้องหรือโต้เถียงในสิทธิกันได้ตลอดไป ก็อาจเป็นมูลเหตุให้มีการทะเลาะวิวาทกันไม่มีวันยุติลงได้ นอกจากนี้สิทธิเรียกร้องใด ๆ หากยอมให้ทิ้งไว้ไม่ใช้หรือกล่าวอ้างนานเกินไป พยานหลักฐานทั้งหลายอาจสูญสิ้นไปได้ เช่น พยานที่รู้เห็นตายหรือเอกสารถูกทำลายหรือสูญหาย พิสูจน์ไม่ได้ แม้จะยังมีอยู่ ถ้าเป็นพยานบุคคลก็อาจทำให้ความจดจำเลอะเลือนไปด้วยกาลเวลา ไม่น่าเชื่อถือฟังเอาเป็นแน่นอนตรงต่อความจริง อีกประการหนึ่ง สิทธิทั้งหลายนั้นมีไว้เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ เมื่อบุคคลผู้มีสิทธิละเลยปล่อยทิ้งไว้นานเกินไป ก็เหมาะสมที่จะยอมฟังเพื่อบังคับบัญชาให้ไม่ เข้าสูภษิตกกฎหมายที่ว่า กฎหมายไม่ช่วยผู้นอนหลับสิทธิ (Lez non subvenit dormientibus) เมื่อผู้มีสิทธิไม่ใช้สิทธิภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ย่อมเป็นประโยชน์ในทางรัฐประศาสนนโยบายยิ่งใหญ่ว่าที่จะปลดเปลื้องให้ผู้ที่จะต้องถูกบังคับเรียกร้องตามสิทธิหลุดพ้นไป⁴²

การที่เจ้าหนี้ปล่อยปละละเลยไม่บังคับสิทธิเรียกร้องของตนที่มีต่อลูกหนี้ จนกระทั่งเลยกำหนดอายุความที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว เจ้าหนี้ยังคงมีสิทธิที่จะนำคดีของตนขึ้น

⁴¹ ไพจิตร ปุญญพันธ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลามิควรได้, หน้า 111.

⁴² เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2), หน้า 238.

ฟ้องร้องต่อศาลได้ เพียงแต่ว่าเมื่อเจ้าหนี้ฟ้องคดีแล้ว อาจถูกศาลพิพากษายกฟ้องได้ถ้าลูกหนี้ได้ ยกเหตุหนี้ขาดอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้เพื่อปฏิเสธการชำระหนี้ แต่ถ้าลูกหนี้ไม่ยกเหตุหนี้ ขาดอายุความขึ้นเป็นข้อต่อสู้ ไม่ว่าจะเพราะเหตุใดก็ตาม ศาลก็ไม่อาจเอาเหตุหนี้ขาดอายุความนี้ มาเป็นเหตุยกฟ้องได้ ทั้งนี้เพราะ มาตรา 193/29 กำหนดห้ามไว้ จะเห็นได้ว่าหนี้ที่ขาดอายุความ ย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายแก่เจ้าของสิทธิเรียกร้องนั้น(เจ้าหนี้) ก็คือลูกหนี้แห่งสิทธิเรียกร้องนั้นเกิดมี สิทธิปฏิเสธ⁴³ ที่จะไม่ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ โดยอ้างเหตุหนี้ขาดอายุความ ทั้งนี้ตามที่ มาตรา 193/10 กำหนดไว้ ดังนั้นผลของการที่สิทธิเรียกร้องหรือหนี้ขาดอายุความ จึงมีเพียงก่อให้เกิดลูกหนี้ เกิดสิทธิปฏิเสธที่จะไม่ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้เท่านั้น หนี้ขาดอายุความจึงไม่ทำให้เจ้าหนี้เสียสิทธิที่จะ ฟ้องร้องบังคับคดี และไม่เป็นเหตุทำให้ “หนี้” นั้นระงับสิ้นไปแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม การที่หนี้ ที่ขาดอายุความนั้น ไม่ทำให้ “หนี้” ระงับสิ้นไปแต่อย่างใด⁴⁴ เพราะเมื่อเป็นหนี้กันแล้วไม่ว่า ระยะเวลาจะผ่านไปนานเท่าใด หากยังไม่ชำระหนี้ก็ยังคงเป็นหนี้กันอยู่ ทั้งนี้จะเห็นได้จาก บทบัญญัติในมาตรา 193/28 วรรคแรก ที่บัญญัติไว้ว่า “การชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องซึ่งขาด อายุความแล้วนั้นไม่ว่ามากน้อยเพียงใดจะเรียกคืนไม่ได้ แม้ว่าผู้ชำระหนี้จะไม่รู้ว่าสิทธิเรียกร้อง ขาดอายุความแล้วก็ตาม” การที่กฎหมาย มาตรา 198/28 วรรคแรก บัญญัติให้เรียกคืนไม่ได้นี้ก็ เท่ากับกฎหมายยอมรับว่าหนี้ที่ขาดอายุความก็ยังเป็นหนี้กันอยู่ ดังนั้นลูกหนี้ที่ชำระหนี้ไปเมื่อขาด อายุความแล้วจึงไม่สามารถเรียกคืนได้ และลูกหนี้ก็ไม่อาจเรียกคืนโดยอ้างหลักกลาภมิควรได้ เช่นกัน เพราะกรณีนี้เจ้าหนี้มีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ในการรับชำระหนี้ตนเอง ดังนั้นการที่ลูกหนี้ ทำการชำระหนี้ซึ่งขาดอายุความแล้วแก่เจ้าหนี้ของตน จึงเป็นกรณีที่เจ้าหนี้มีสิทธิโดยชอบด้วย กฎหมายที่จะรับชำระหนี้จากลูกหนี้ดังกล่าว กรณีจึงมิใช่เรื่องการได้มาโดยปราศจากมูลอันจะอ้าง กฎหมายได้ อันจะต้องบังคับกันตามกฎหมายลักษณะกลาภมิควรได้

⁴³ สิทธินี้เกิดจากการที่เจ้าหนี้แห่งสิทธิเรียกร้องนั้นไม่ใช้สิทธิภายในเวลาที่กฎหมาย กำหนดไว้ โปรดดู ปรีดี เกษมทรัพย์, กฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์ การพิมพ์, 2525) หน้า 96.

⁴⁴ โปรดดู ประกอบ หุตะสิงห์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2521) หน้า 114.

(3) การชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมภาค

การชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรมหรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมภาค นั้นแม้ว่าจะมิใช่เป็นการชำระหนี้ตามมูลหนี้ที่มีผลผูกพันกันตามกฎหมายก็ตาม แต่ก็เป็นการกระทำตามหน้าที่ทางศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมภาค ซึ่งผู้กระทำการชำระหนี้ในนั้นมีความรู้สึกผูกพันว่าตนควรจะกระทำการเช่นนั้นต่อผู้รับชำระหนี้ จึงได้ทำการชำระหนี้ให้ไปด้วยความสมัครใจ ซึ่งความจริงเขามีอิสระที่จะกระทำการดังกล่าวนั้นหรือไม่ก็ได้ เป็นการกระทำที่เนื่องมาจากความรู้สึกของลูกหนี้โดยแท้ เพราะผู้รับชำระหนี้ไม่อาจที่จะฟ้องร้องขอให้กฎหมายบังคับให้เขาทำการชำระหนี้ได้ เพราะมิใช่หนี้ตามกฎหมาย จึงดูคล้ายกับว่าเป็นการกระทำโดยอำเภอใจในการชำระหนี้ นั้น แตกต่างกันตรงที่การกระทำโดยอำเภอใจเพื่อชำระหนี้ในนั้นผู้ชำระหนี้อาจไม่รู้สึกว่าจะตนมีหน้าที่ในทางศีลธรรมหรือตามอัธยาศัยในสมภาคที่จะต้องทำการชำระหนี้ให้กับผู้รับชำระหนี้ นั้น แต่การชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หรืออัธยาศัยในสมภาคนี้ผู้ทำการชำระหนี้มีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ที่ตนจะต้องทำการชำระหนี้ในนั้นให้กับผู้รับชำระหนี้ ซึ่งเป็นการกระทำโดยสมัครใจของผู้ชำระหนี้ แม้ว่าผู้รับชำระหนี้ซึ่งได้รับชำระหนี้ดังกล่าวไว้จะไม่อาจอ้างสิทธิใด ๆ ตามกฎหมายที่จะรับชำระหนี้ไว้ เพราะหน้าที่ในทางศีลธรรมหรืออัธยาศัยในสมภาคนั้นมิใช่หนี้ตามกฎหมายก็ตาม แต่การที่ผู้ทำการชำระหนี้ได้ชำระหนี้ไปด้วยความสมัครใจของผู้ชำระหนี้เอง จึงถือว่าผู้ชำระหนี้ในนั้นมิได้ตกเป็นผู้เสียเปรียบตามกฎหมายลามิควรได้ เพราะผู้ชำระหนี้ได้สมัครใจที่จะชำระหนี้ให้กับเขาเอง ดังนั้นการรับชำระหนี้ตามหน้าที่ศีลธรรมหรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมภาคนี้จึงมิใช่เป็นการได้มาตามกฎหมายลามิควรได้จึงไม่เป็นกรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลักษณะลามิควรได้ เพราะผู้ชำระหนี้ในนั้นได้กระทำการชำระหนี้ไปด้วยความสมัครใจ จึงไม่เป็นผู้เสียเปรียบแต่อย่างใด เมื่อกรณีดังกล่าวไม่มีผู้เสียเปรียบซึ่งกฎหมายควรให้ความคุ้มครอง จึงเป็นการได้มาที่ไม่ครบหลักเกณฑ์ที่กฎหมายให้จะใช้สิทธิในการเรียกคืนทรัพย์ตามกฎหมายเรื่องลามิควรได้

2.3.3 การกระทำเพื่อชำระหนี้โดยสำคัญผิด เป็นเหตุเจ้าหนี้ผู้สุจริตเสียหาย

กฎหมายได้จำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์ตามกฎหมายลามิควรได้ในกรณีนี้ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 409 มีความดังนี้

“มาตรา 409 เมื่อบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งมิได้เป็นลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปโดยสำคัญผิด เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ผู้ทำการโดยสุจริตได้ทำลาย หรือลบล้างเสีย ซึ่งเอกสารอันเป็นพยานหลักฐานแห่งหนี้ก็ดี ยกเลิกหลักประกันเสียก็ดี ลั่นสิทธิไปเพราะขาดอายุความก็ดี ท่านว่าเจ้าหนี้ไม่จำต้องคืนทรัพย์

บทบัญญัติที่กล่าวมาในวรรคก่อนนี้ไม่ขัดขวางต่อการที่บุคคลผู้ได้ชำระหนี้ นั้นจะใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาแก่ลูกหนี้และผู้ค้ำประกัน ถ้าจะพึงมี”

จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติ มาตรา 409 นี้บัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองเจ้าหนี้ซึ่งรับชำระหนี้ไว้โดยสุจริต โดยไม่ให้สิทธิแก่ผู้ซึ่งมิใช่ลูกหนี้ซึ่งทำการชำระหนี้ไปโดยสำคัญผิด อันเป็นข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์ตามกฎหมายลามิควรได้ ซึ่งโดยปกติการที่บุคคลใดทำการเพื่อชำระหนี้ที่ตนไม่มีหน้าที่จะต้องชำระย่อมถือว่าผู้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวเป็นผู้ได้ลาภซึ่งตนไม่ควรได้รับ และมีหน้าที่ต้องคืนลาภที่ตนได้มานั้นแก่ผู้ชำระ แต่หากการได้ลาภของผู้รับชำระหนี้ผู้สุจริตนั้นเกิดจากกรณี ผู้รับชำระหนี้เข้าใจโดยสุจริตว่าผู้ชำระเจตนาที่จะชำระหนี้ที่ลูกหนี้ของผู้รับชำระมีหน้าที่ต้องชำระแก่ผู้รับชำระหนี้ นั้น เพราะโดยปกติการชำระหนี้ไม่จำเป็นต้องกระทำโดยลูกหนี้ หากสภาพแห่งหนี้เปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้ กับทั้งเจตนาของคู่กรณีมิได้แสดงไว้เป็นอย่างอื่น ตาม มาตรา 314 ดังนั้น ผู้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวจึงได้สละหลักประกัน หรือแสดงว่าหนี้นั้นได้ระงับสิ้นไปแล้ว เช่น ทำลายพยานหลักฐานแห่งหนี้ หรือมิได้ใช้สิทธิเรียกร้องต่อลูกหนี้จนขาดอายุความแล้ว จะเห็นได้ว่าหากให้ผู้ชำระมีสิทธิเรียกคืนสิ่งซึ่งผู้รับชำระได้รับไว้แล้ว ย่อมเป็นการเสียหายแก่ผู้รับชำระหนี้ ดังนั้นเมื่อซึ่งน้ำหนักความสุจริตระหว่างผู้ชำระหนี้ กับผู้รับชำระหนี้ ซึ่งเห็นว่าบุคคลที่ควรได้รับความคุ้มครอง คือ ผู้รับชำระหนี้ ดังนั้นกฎหมายจึงให้สิทธิแก่ผู้รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวไม่ต้องคืนสิ่งที่ได้รับไว้ฐานลามิควรได้ ตาม มาตรา 409 วรรคแรก อย่างไรก็ตาม กฎหมายก็ได้ให้สิทธิแก่ผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวที่จะไล่เบี้ยเอาแก่ลูกหนี้ หรือผู้ค้ำประกันในมูลหนี้ดังกล่าวได้

ซึ่งผลของการที่กฎหมายให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ผู้สุจริตไม่ต้องคืนลามิควรได้ดังเช่นกรณีการได้รับลามิควรได้ตามหลักทั่วไป แม้ว่าจะเป็นการรับชำระหนี้ไว้โดยปราศจากมูลอันจะอ้างได้ตามกฎหมายก็ตามนั้น ย่อมทำให้ผู้ชำระหนี้ที่ตนไม่มีความผูกพันอันเป็นการชำระหนี้โดยสำคัญผิดยังคงเป็นผู้เสียเปรียบอยู่นั้น ดังนั้นกฎหมายจึงให้สิทธิแก่ผู้ชำระหนี้ดังกล่าวสามารถใช้สิทธิไล่เบี้ยเอาแก่ลูกหนี้และผู้ค้ำประกันในมูลหนี้ที่เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ไปโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ได้ถ้าจะพึงมีตาม มาตรา 409 วรรคสอง ผู้เขียนเห็นว่าความดังกล่าวหมายความว่า

หากยังสามารถเรียกร้องให้ลูกหนี้ หรือผู้ค้ำประกันชำระหนี้ตามมูลหนี้ได้ ก็ให้เรียกร้องได้เท่าที่สิทธิที่เจ้าหนี้มี กล่าวคือ หากลูกหนี้สามารถยกข้อต่อสู้อะไรขึ้นอ้างต่อเจ้าหนี้ได้ ลูกหนี้อย่อมสามารถยกขึ้นอ้างต่อผู้ชำระหนี้ได้ เช่น หนี้ขาดอายุความแล้ว หรือสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้มีข้อบกพร่อง เป็นต้น เพราะยอมไม่มีเหตุผลที่จะจำกัดสิทธิในยกข้อต่อสู้ของลูกหนี้เนื่องจากการที่ผู้ชำระหนี้ได้สิทธิไล่เบี้ยตามกฎหมาย ซึ่งหากไม่ยอมให้ลูกหนียกข้อต่อสู้ดังกล่าวได้ย่อมเป็นทำให้อาจทำให้ลูกหนี้ได้รับความเสียหาย

2.3.4. การชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลและรู้ว่าการที่จะเกิดผลนั้นเป็นพันวิสัย หรือได้เข้า บังคับขัดขวางเสียมิให้เกิดผลโดยทุจริต

ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินฐานลามิควรได้ในกรณีนี้กฎหมายบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 410 มีความดังนี้

“มาตรา 410 บุคคลใดได้ทำการชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอย่างหนึ่ง แต่มิได้เกิดผลเช่นนั้น ถ้าและบุคคลนั้นได้รู้มาแต่แรกว่าการที่จะเกิดผลนั้นเป็นพันวิสัยก็ดี หรือได้เข้าบังคับขัดขวางเสียมิให้เกิดผลเช่นนั้นโดยอาการอันฝ่าฝืนความสุจริตก็ดี ท่านว่าบุคคลผู้นั้นไม่มีสิทธิจะ ได้รับคืนทรัพย์สิน”

ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินฐานลามิควรได้ ตาม มาตรา 410 นี้ เป็นกรณีที่มีการชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอย่างหนึ่งแต่ผลนั้นมิได้เกิดขึ้น หากผู้ทำการชำระหนี้ได้รู้มาแต่แรกแล้วว่า การที่จะเกิดผลนั้นเป็นพันวิสัย เช่นนี้กฎหมายจำกัดสิทธิของผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวมิให้ได้รับคืนทรัพย์สิน ซึ่ง “ผลที่มุ่งถึงในการชำระหนี้” หมายความว่าถึง วัตถุประสงค์แห่งหนี้ รวมทั้งวัตถุประสงค์อื่นแห่งนิติกรรมซึ่งคู่กรณีรู้กันอยู่เมื่อทำนิติกรรมนั้น คือ การชำระหนี้ของแต่ละฝ่ายที่จะต้องชำระตอบแทนกัน รวมตลอดถึงสิ่งที่คู่กรณีประสงค์จะได้รับจากนิติกรรมนั้นด้วย⁴⁵ ส่วนมูลเหตุที่กฎหมายจำกัดสิทธิในการได้รับคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลามิควรได้ ตามมาตรานี้ มี 2 กรณี คือ การที่ชำระหนี้ไปทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าผลที่ผู้ทำการชำระหนี้มุ่งจะได้รับจากการชำระหนี้นั้นเป็นพันวิสัย แต่ผู้ทำการชำระหนี้ก็สมัครใจที่จะชำระหนี้ให้แก่ผู้รับชำระหนี้ ดังนั้นจะถือว่าผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวเป็นผู้เสียเปรียบไม่ได้เพราะตนสมัครใจที่จะชำระหนี้ให้เขาเองทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ว่าผลที่ตน

⁴⁵ จิตติ ดิงศภทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 ว่าด้วย มูลแห่งหนี้, หน้า 151.

มุ่งหมายจะได้รับจากการชำระหนี้ นั่นจากเป็นพันธียก็ตาม ซึ่งแม้จะถือได้ว่าผู้รับชำระหนี้ในกรณีนี้เป็นผู้ได้ไปซึ่งลาภโดยไม่มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีได้มีได้เป็นขึ้นก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่ไม่ถือว่าผู้ชำระหนี้ในกรณีนี้เป็นผู้เสียเปรียบจากการที่เขาได้ไปซึ่งลาภผู้เขียนจึงเห็นว่าน่าจะเป็นกรณีที่เป็นการได้ลาภมาโดยไม่มีผู้เสียเปรียบ และไม่เข้าหลักเกณฑ์ของการได้มาซึ่งลาภมิควรได้ และมีใช้กรณีที่จะบังคับกันตามกฎหมายลาภมิควรได้

นอกจากนี้กรณีที่ผู้ชำระหนี้ได้ทำการชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอย่างหนึ่ง แต่ผลที่ตนมุ่งหมายจะได้รับจากการที่ได้ชำระหนี้ไปนั้นมิได้เกิดขึ้น เพราะผู้ทำการชำระหนี้ได้เข้าป้องกันขัดขวางโดยอาการอันฝ่าฝืนความสุจริต จะเห็นได้ว่ากรณีดังกล่าวผู้ชำระหนี้มีหนี้ผูกพันจะต้องชำระหนี้ที่บังคับได้ตามกฎหมาย และไม่มีเหตุที่ทำให้ผลที่ตนมุ่งหมายจะได้รับจากการชำระหนี้เป็นพันธีย ไม่ว่าจะเป็นพันธียเพราะเหตุใดก็ตาม แต่เป็นความประสงค์ของผู้ชำระหนี้ที่ไม่ต้องการให้ผลที่ตนมุ่งหมายจะได้รับจากการชำระหนี้เกิดขึ้น ดังนั้นผู้ชำระหนี้จึงได้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อขัดขวางมิให้ผลนั้นเกิดโดยฝ่าฝืนความสุจริต ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการกระทำของผู้ชำระหนี้ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต ดังนั้นกฎหมายจึงมิให้เขามีสิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลาภมิควรได้ แม้ว่าผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวจะเป็นผู้เสียเปรียบเพราะทรัพย์สินของผู้ชำระหนี้ได้เคลื่อนเข้าไปสู่งอทรัพย์สินของผู้รับชำระหนี้ โดยเขามีได้สมัครใจ และมีได้รับผลของการชำระหนี้แต่อย่างใด เพราะการที่เขาได้รับผลจากการชำระหนี้เนื่องมาจากกรที่เขาป้องกัน ขัดขวางมิให้ผลที่เขามุ่งหมายจะได้รับจากการชำระหนี้เกิดขึ้นโดยฝ่าฝืนความสุจริตกฎหมายจึงไม่คุ้มครอง และไม่ให้สิทธิในการเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลาภมิควรได้

2.3.5. การชำระหนี้ที่ฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี

ข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินในกรณีนี้กฎหมายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 411 มีความดังนี้

“มาตรา 411 บุคคลใดได้กระทำการเพื่อชำระหนี้ เป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี ท่านว่าบุคคลนั้นหาอาจจะเรียกคืนทรัพย์สินได้ไม่”

การกระทำเพื่อชำระหนี้เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีหมายความว่า การชำระหนี้ตามนิติกรรมสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ หรือประโยชน์สุดท้ายที่ผู้แสดง

เจตนาทำนิติกรรมมุ่งประสงค์ไว้จะให้เกิดให้มีขึ้นเป็นขึ้นโดยอาศัยนิติกรรมนั้นหรือเป็นประโยชน์สุดท้ายที่นิติกรรมนั้นจะอำนวยให้ ซึ่งวัตถุที่ประสงค์หรือประโยชน์สุดท้ายที่มุ่งหมายดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดี กล่าวคือ มีการชำระหนี้ไปตามนิติกรรมนั้นแล้วด้วย มิใช่เป็นเพียงกรณีของการเรียกให้ปฏิบัติตามสัญญา⁴⁶ จะเห็นได้ว่ากรณีที่การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายก็ดี หรือเป็นการอันฝ่าฝืนศีลธรรมอันดีก็ดี การนั้นย่อมไม่เกิดผลบังคับตามกฎหมาย กล่าวคือ เป็นโมฆะกรรม และไม่มีผลก่อให้เกิดหนี้ตามกฎหมาย หรือหนี้ธรรมดาแต่อย่างใด ดังนั้น กรณีของการกระทำเพื่อชำระหนี้ซึ่งเป็นการอันฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีนี้จึงมิใช่การชำระหนี้ตามกฎหมาย ซึ่งผลของการกระทำเพื่อชำระหนี้ดังกล่าวนี้ จะถูกกฎหมายปิดปากมิให้เรียกร้องเอาคืนซึ่งทรัพย์สินใดที่ตนได้กระทำการเพื่อชำระหนี้ไปนั้น ซึ่งมีลักษณะเป็นการหลงโทษหรือ หรือมิให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีก⁴⁷

การชำระหนี้ที่ผิดกฎหมาย ในกฎหมายโรมันมีได้เคียงกันมากกว่า จะถือว่ามี การเสียเปรียบและได้มาโดยไม่มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย และจะยอมให้มีการเรียกคืนได้หรือไม่เพียงใด ซึ่งหลักที่จะอธิบายในเรื่องการชำระหนี้ที่ผิดกฎหมาย ก็คือ หากเป็นกรณีที่ผู้ชำระหนี้ดังกล่าวมิได้มีเจตนาร่วมกระทำการอันผิดกฎหมายด้วยเขาย่อมได้รับความคุ้มครอง เช่น การชำระเงินค่าไถ่ให้กับผู้เรียกค่าไถ่เพื่อให้คืนตัวผู้ถูกลักพาตัวนั้น เป็นกรณีที่ผู้เรียกค่าไถ่เป็นผู้กระทำผิดกฎหมายอาญาและไม่มีสิทธิได้เงินค่าไถ่นั้นไว้ แต่ผู้ให้ค่าไถ่มิได้ทำการชำระหนี้ที่ผิดกฎหมายโดยสมรู้ร่วมคิดในการกระทำความผิดตามกฎหมายอาญา จึงเรียกคืนเงินได้⁴⁸ ซึ่งจะต่างกับการที่คู่กรณีตกลงที่จะทำการอันมีวัตถุประสงค์เป็นการผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรมอยู่ในตัว เช่น การให้สินบนแก่เจ้าพนักงาน หรือมีคนกลางมาติดต่อเพื่อจัดการให้สินบนเจ้าพนักงานก็ดี เป็นการกระทำผิดกฎหมายทั้งผู้ให้สินบนและผู้รับสินบน แม้ว่าผู้ให้สินบนจะถูกหลอกลวงให้มอบเงินเพื่อนำไปให้เจ้าพนักงานเพื่อกระทำการใดอันมีวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อกฎหมายก็ตาม ผู้ให้ทรัพย์สินใดไปในกรณีดังกล่าวย่อมไม่มีสิทธิเรียกเงินคืนได้ หรือกรณีของสัญญาจ้างฆ่าคน หรือซื้อขายของ

⁴⁶ ไพจิตร บุญญพันธุ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้, หน้า 156

⁴⁷ ประสิทธิ์ โภควิไลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้, หน้า 81.

⁴⁸ Reinhard Zimmermann, The Law of Obligation Roman Foundations of The Civilian Tradition Reprinted, (Zjohannesburg : Juta & Co, Ltd, 1992) p. 845.

ผิดกฎหมาย ผู้ทำนิติกรรมมุ่งประสงค์ต่อประโยชน์ที่จะได้วัตถุ สิ่งของ หรือการกระทำหรืองดเว้น
 กระทำอันเป็นการผิดกฎหมายอยู่ในตัวเช่นนี้ แม้จะไม่ว่าการที่ตนประสงค์จะได้มาเป็นประโยชน์
 สุดท้ายเป็นการผิดกฎหมาย ก็ต้องถือว่าการกระทำดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ที่ผิดกฎหมาย เพราะ
 ต้องถือว่าบุคคลทุกคนต้องรู้กฎหมาย เพราะผู้ชำระหนี้ประเภทนี้ทำการชำระหนี้ที่ขัดต่อกฎหมาย
 จึงเรียกคืนไม่ได้ (ดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 770/2485 , 806/2485 , 299/2490) จะเห็นได้ว่า
 หลักเรื่องการชำระหนี้โดยรู้ยู่ว่าเป็นหนี้ที่ผิดกฎหมาย (in pari turpitudine rule) เป็นหลักที่ยอมรับ
 กันในกฎหมายโรมัน ซึ่งถือว่าเป็นข้อยกเว้นการเรียกคืนทรัพย์ ในกรณีที่ผู้ชำระได้ชำระหนี้ไปโดยรู้
 อยู่แล้วว่าเป็นหนี้ที่ไม่อาจบังคับกันได้เพราะเป็นหนี้ที่ผิดกฎหมาย ถึงแม้ว่าผู้รับชำระในกรณี
 ดังกล่าวจะไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะเรียกให้ชำระหนี้ได้ก็ตาม แต่ผู้ชำระเองก็ไม่อยู่ในฐานะที่ควร
 ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเช่นกัน ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้จึงสมควรให้เหตุการณ์เป็นไปตามที่
 เป็นอยู่มากกว่าที่จะเข้าไปช่วยเหลือผู้ชำระหนี้⁴⁹ ซึ่งสอดคล้องกับหลักที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า
 การมาศาลต้องมาด้วยมือที่สะอาด ผู้มาขอความเป็นธรรมต้องไม่ใช่ผู้ที่อ้างสิทธิโดยข้ออ้างที่ตนก็มี
 ส่วนผิด(nemo auditur suam turpitudinem allegaus)⁵⁰ ส่วนการกระทำเพื่อชำระหนี้อันเป็นการ
 ฝ่าฝืนศีลธรรมอันดี : ศีลธรรมอันดี หมายถึงทัศนคติโดยทั่วไปทางจริยธรรมของสังคม⁵¹ ซึ่ง
 ประชาชนโดยทั่วไปในสังคมรู้สึกว่าเป็นสิ่งดีชอบ สิ่งใดผิดจริยธรรม หรือเป็นหลักบังคับเกี่ยวกับ
 ธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอาจแตกต่างกันแล้วแต่ท้องถิ่นและในสมัยต่าง ๆ กัน ซึ่งในที่นี้ย่อมหมายถึง
 ศีลธรรมอันดีของชนชาวไทยทั่วไป ไม่หมายเฉพาะหลักความคิดเห็นของคนบางหมู่บางพวกโดย
 เฉพาะไม่ เช่น พวกถือศีลกินเจ หรือพวกฝรั่งนอก หรือพวกตามลัทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งดูไปในที่
 สุดจะเป็นเรื่องความรู้สึกนึกคิดของคนไทยธรรมดาทั่วไปอย่างตามีตามา ยายสืย0ายสา มิใช่เป็น
 ความรู้สึกของปรัชญาเมธี หรือผู้มีการศึกษาชั้นสูง ซึ่งศีลธรรมอันดีนี้จะต้องพิเคราะห์กันว่า
 หลักกลางในความรู้สึกนึกคิดของคนไทยโดยทั่วไปนั้นมีอยู่อย่างไร⁵² อย่างไรก็ดี ศีลธรรมหรือ

⁴⁹ Ibid, p 845. . สุขุม ศุภนิตย์. คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะจัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้. , หน้า 138.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-137.

⁵¹ อุกฤษ มงคลนาวิน, “ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน”,
 บทบัณฑิต ปีที่ 32 เล่ม 1 (2518), หน้า 15.

⁵² เสนีย์ ปราโมช. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1
 (ภาค 1-2), หน้า 119.

จริยธรรมของสังคมนี้ อาจแปลเปลี่ยนไปตามยุค และตามสมัยได้ ซึ่งศีลธรรมอันดีของประชาชนนี้ มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ หรือครอบครัว หรือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง⁵³

จะเห็นได้ว่าโดยปกติกฎหมายได้วางหลักไว้ใน มาตรา 150 ว่า การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หรือเป็นการพันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อ ความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นย่อมเป็นโมฆะ คือไม่มีผลผูกพันในทาง กฎหมาย ไม่ก่อให้เกิดมีหนี้ตามกฎหมายแต่อย่างใด ซึ่งโดยปกติการที่มีผู้กระทำการเพื่อชำระหนี้ อันเป็นการฝ่าฝืนกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดี ย่อมทำให้ผู้รับชำระเป็นผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดโดยไม่มี มูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย เพราะการกระทำของคู่กรณีที่เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายซึ่ง ไม่ทำให้เกิดหนี้ตามกฎหมาย แต่ด้วยเหตุที่ผู้กระทำการเพื่อชำระหนี้รู้อยู่แล้วว่าการที่ตนกระทำไป นั้นเป็นการอันฝ่าฝืนกฎหมาย หรือขัดต่อศีลธรรมอันดี แต่ยังขึ้นกระทำการเพื่อชำระหนี้ดังกล่าวอีก ผู้ชำระหนี้จึงถูกกฎหมายปิดปากไม่ให้เรียกคืนทรัพย์สินใดอันตนได้ชำระให้เขาไปแล้วได้ ซึ่งมี ลักษณะเป็นการลงโทษหรือป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นนี้อีก⁵⁴

2.4 หลักกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลามกมิควรได้

หลักกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลามกมิควรได้ คงเป็นไป ทำนองเดียวกับหลักเกณฑ์ที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะลามกมิควรได้ ของไทยเราที่ว่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนขอยกบทกฎหมายและสาระสำคัญโดยย่อของ หลักกฎหมายประเทศเยอรมัน และประเทศญี่ปุ่นมาใช้ในการพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมาย ไทย เนื่องจากในการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะลามกมิควรได้ของไทยส่วนใหญ่ กรมร่างกฎหมายได้นำบทบัญญัติของประเทศเยอรมัน และประเทศญี่ปุ่นมาใช้เป็นหลักในการ อ้างอิงและยกร่างกฎหมาย

⁵³ อุกฤษ มงคลนาวิน, คำบรรยายกฎหมายว่าด้วยนิติกรรม-สัญญา, หน้า 40.

⁵⁴ ประสิทธิ์ โฉมวิไลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยจัดการ งานนอกสั่ง ลามกมิควรได้, หน้า 81.

2.4.1 ประเทศเยอรมัน

ความเป็นมาของหลักกฎหมายว่าด้วยลาภมิควรได้⁵⁵ ตามกฎหมายเยอรมัน หลักกฎหมายลาภมิควรได้มีที่มาจากหลักกฎหมายว่าด้วย *Condictio* ของโรมัน ซึ่งได้วางหลักลาภมิควรได้ไว้เป็นบทบัญญัติที่เป็นหลักทั่วไปใน มาตรา 812 โดยถือว่าลาภมิควรได้เป็น บ่อเกิดแห่งหนี้ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีแนวความคิดพื้นฐานมาจากจากระบบนิติกรรมลอย กล่าวคือ เมื่อ สัญญาทางทรัพย์สินนั้นมีผลสมบูรณ์ทำให้ทรัพย์สินโอนผ่านมือไปยังผู้รับ แต่เนื่องจากความผูกพัน ทางหนี้ได้เสียเปล่าไป จึงต้องสร้างหลักที่ให้ผู้โอนมีอำนาจที่จะเรียกทรัพย์สินนั้นคืนได้ เพราะคู่กรณี ไม่มีหนี้ที่จะต้องโอนกรรมสิทธิ์กันอีกต่อไปแล้ว แต่เนื่องจากนิติกรรมทางทรัพย์สินสมบูรณ์อยู่ และผู้รับ มีฐานะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เด็ดขาดแล้วจึงต้องมีบทบัญญัติให้เกิดมูลหนี้ขึ้นระหว่างผู้ให้กับผู้รับ โอน โดยผู้รับโอนมีหน้าที่ต้องคืนทรัพย์สินนั้นแก่ผู้โอนเพราะการโอนนั้น มีพื้นฐานมาจากการโอนที่ ปราศจากเหตุจะอ้างตามกฎหมายได้

หลักกฎหมายลาภมิควรได้ของเยอรมันได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่ง เยอรมัน บรรพ 2 ลักษณะ 7 หมวด 24 มาตรา 812 มีความดังนี้

“Section 812. A person who, through an act performed another, or in any other manner, acquires something at the expense of the latter without legal ground, is bound to return it to him. He is so bound even if a legal ground originally existing disappears subsequently, or a result originally intended to be produced by an act of performance done by virtue a juristic act is not produced .

Recognition of the existence or non-existence of a debt , if made under a contract, is also deemed to be an act of performance.”

รองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ โสวิไลกุล ได้แปลเป็นภาษาไทยมีความดังนี้⁵⁶

“มาตรา 812 บุคคลใดได้มาซึ่งทรัพย์สินใดเพราะบุคคลอื่นทำการชำระหนี้ หรือได้มาโดยประการอื่น ด้วยค่าใช้จ่ายของผู้อื่น อันปราศจากมูลซึ่งจะอ้างกฎหมาย บุคคลนั้นจะ

⁵⁵ Konard Zweigert and Hein kotz , *An Introduction to Comparative Law*, translated by Tony Weir, (Amsterdam, New York, Oxford : North Holland, 1977) vol.1 , pp. 232-236.

⁵⁶ ประสิทธิ์ โสวิไลกุล, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้*, หน้า 144.

ต้องคืนทรัพย์สินให้บุคคลอื่น บุคคลนั้นจะต้องคืนทรัพย์สินนั้นแม้ว่ามีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายแต่เริ่มแรก หากต่อมามูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายหาไม่แล้ว หรือผลอันเกิดจากเจตนาเพื่อทำการชำระหนี้มาแต่ต้น และนิติกรรมนั้นไม่เกิดผลบังคับ

ถ้าได้ทำสัญญาอันเป็นการรับสภาพหนี้ว่ามีอยู่หรือหาไม่นั้น ให้สันนิษฐานว่าเป็นการชำระหนี้”

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติใน ปพพ. มาตรา 406 ของไทย เป็นบทบัญญัติที่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายทำนองเดียวกับ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายลาภมิควรได้ของเยอรมัน ตามมาตรา 812 คือ บุคคลผู้ได้มาจากการปฏิบัติการชำระหนี้โดยบุคคลอีกคนหนึ่ง หรือได้มาด้วยประการอื่น เนื่องจากความเสียหายของบุคคลอื่นนั้น โดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ บุคคลนั้นมีหน้าที่จะต้องคืนให้แก่เขา จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติใน มาตรา 812 นี้ ได้วางองค์ประกอบของลาภมิควรได้ไว้ 3 ประการ⁵⁷ ทำนองเดียวกับกฎหมายไทย ดังนี้

1. ต้องมีบุคคลหนึ่งได้มาซึ่ง (acquired) ทรัพย์สินสิ่งใด (something) : จะเห็นได้ว่าถ้อยคำในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 812 ใช้คำว่า (something) เป็นถ้อยคำที่ใช้ใน ปพพ. มาตรา 406 ของไทย ซึ่งได้อธิบายมาแล้วข้างต้น หมายความว่า จำเลยต้องมีการได้มาซึ่งบางสิ่งบางอย่าง หมายความว่า กองทรัพย์สินของจำเลยต้องมีการได้มาซึ่งผลประโยชน์บางอย่าง รวมทั้งบริการ หรืออาจเป็นการมีเพียงโอกาสที่จะได้มาซึ่งสิทธิก็เป็นการเพียงพอแล้ว เช่น การได้สิทธิในการจดทะเบียนที่ดินโดยตนเองไม่มีสิทธินั้น ก็ถือว่าเป็นการได้มาฐานลาภมิควรได้แล้ว

2. การได้มานั้นจะต้องมาจากความเสียหาย (at the expense) ของโจทก์ หรือเป็นความสูญเสียในส่วนของโจทก์ซึ่งมีลักษณะทำนองเดียวกัน แม้ว่าจะไม่จำเป็นต้องเท่ากับผลประโยชน์ที่จำเลยได้รับก็ตาม

3. ต้องเป็นการได้มาโดยปราศจากมูลจะอ้างกฎหมายได้ (without legal ground) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญมากที่สุด ซึ่งหมายความว่า เป็นการได้มาจากการไม่มี

⁵⁷ E.J.Cohn , Manual of German Law , (London : Oceana Publications Inc . , 1968) ,

อยู่ของเงื่อนไขธรรมดาซึ่งเป็นเหตุผลในการโอนทรัพย์สินที่สำคัญ เช่น เจตนาในการปฏิบัติการชำระหนี้ หรือการให้เงิน หรือให้สินเชื่อ เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุผลทางที่ไม่มีขึ้น⁵⁸

เมื่อมีกรณีที่ผู้ใดได้มาซึ่งทรัพย์สินใดจากความเสียหายของบุคคลอีกคนหนึ่งโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ย่อมมีหน้าที่จะต้องคืนสิ่งที่ตนได้รับมานั้นให้กับเขา อย่างไรก็ตาม หากการได้มาซึ่งทรัพย์สินใดนั้นมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ ผู้ได้รับความเสียหายดังกล่าวไม่มีสิทธิเรียกคืนจากบุคคลผู้ได้มานั้น ซึ่งถือว่าเป็นข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามกฎหมายลามิคอร์ได้ของประเทศเยอรมัน

1. กรณีที่เป็นการชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดชำระ ผู้ชำระหนี้ไม่อาจเรียกหนี้ที่ได้ชำระไปแล้วคืนได้ และไม่อาจเรียกดอกเบี้ยจากเงินดังกล่าวซึ่งคำนวณจากวันชำระหนี้จนถึงวันครบกำหนดได้ ดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 813 วรรคสอง มีความว่า “If an obligation due on a certain date is fulfilled in advance, the claim for return is barred ; the discounting of interim interest may not be demanded.” ซึ่งเป็นหลักกฎหมายที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ ปพพ.ของประเทศไทย มาตรา 408(1)

2. กรณีที่เป็นการชำระหนี้ที่ผู้ชำระรู้อยู่ว่าไม่มีความผูกพันที่ต้องชำระหนี้ นั้น หรือการชำระหนี้ไปตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมาคม ผู้ทำการชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวข้างต้นไม่อาจเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปแล้วคืนได้ ดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 814 ซึ่งมีความว่า “The value of an act performance done for the purpose of fulfilling an obligation may not be demanded back if person performing knew that he was not bound to effect the performance, or if the performance was in compliance with a moral duty, or the rules of social propriety.” ซึ่งเป็นหลักที่มีลักษณะทำนองเดียวกับ ข้อจำกัดการใช้สิทธิในการเรียกคืนทรัพย์สินฐานลามิคอร์ได้ของไทย ซึ่งไม่ให้สิทธิผู้ทำการชำระหนี้ไปตามอำเภอใจเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปแล้วฐานลามิคอร์ได้ ตาม ปพพ. มาตรา 407 และไม่ให้เรียกคืนสิ่งที่ได้ชำระหนี้ไปตามหน้าที่ศีลธรรม หรือตามควรแก่อัธยาศัยในสมาคม ตาม มาตรา 408(3) ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

3. กรณีที่เป็นการชำระหนี้โดยมุ่งต่อผลอย่างหนึ่งแต่ผลนั้นมิได้เกิดขึ้น และผู้ชำระได้ทำการชำระหนี้โดยรู้มาแต่แรกแล้วว่า การทำให้เกิดผลเป็นพันธวิสัยมาแต่แรก หรือผู้ทำการชำระหนี้เป็นผู้ป้องกันขัดขวางไม่ให้ผลนั้นเกิดขึ้น เช่นนี้กฎหมายผู้ทำการชำระหนี้ใน

⁵⁸ Ibid, p.150.

กรณีดังกล่าวเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปนั้นได้ ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 815 ซึ่งมีความว่า “The claim for return on account of non-production of the result intended to be produced by an act of performance is barred, if the production of result was impossible ab initio, and the person performing knew this, or if he has prevented the production of the result in bad faith.” ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับ ปพพ. ของไทย มาตรา 410

4. กรณีที่วัตถุประสงค์ของการกระทำเพื่อชำระหนี้ได้แสดงไว้ในลักษณะว่าเป็นการชำระหนี้ของผู้รับชำระหนี้ทำให้เป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมาย หรือขัดต่อศีลธรรมอันดี ผู้รับชำระหนี้ผูกพันที่จะต้องทำการชดเชยคืน แต่หากบุคคลผู้ทำการชำระหนี้เป็นผู้มีส่วนกระทำผิดด้วยก็ห้ามมิให้เรียกคืน เว้นเสียแต่การชำระหนี้จะเกิดจากการก่อนนี้ไว้ สิ่งของใดที่ได้ให้ไว้เพื่อเป็นการชำระหนี้ก็ไม่อาจเรียกคืนได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 817 ซึ่งมีความว่า “If the purpose of an act of performance was specified in such manner that its acceptance by the recipient constitutes an infringement of a statutory prohibition or is contra bonos mores, the recipient is bound to make restitution. The claim for return is barred if the person performing is in pari delicto, unless the performance consisted in the incurring of an obligation ; what has been given for the performance of such an obligation may not be demanded back.” อันมีรากฐานมาจากหลักกฎหมายโรมันที่ว่า in pari turpitudine melior est causa possidentis⁵⁹ หมายความว่า เมื่อมีการกระทำผิดศีลธรรมทั้งสองฝ่าย ฝ่ายที่ครอบครองมีสิทธิดีกว่า และเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับ ปพพ. มาตรา 411 ของไทย

2.4.2 ประเทศญี่ปุ่น

หลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ของประเทศญี่ปุ่น ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น ลักษณะที่ 4 ลาภมิควรได้ โดยได้วางหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้ไว้ใน มาตรา 703 มีความดังนี้

“(Liability to return benefit of bona fide person)

Article 703 A person, who without any legal ground derives a

⁵⁹ Ibid, pp 152 -153 .

benefit from the property or services of another and thereby causes loss to the latter, is bound to return such benefit to the extent that it still exists.”

รศ.ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้มีความดังนี้

“มาตรา 703 บุคคลใดได้มาซึ่งผลประโยชน์จากทรัพย์สิน หรือการให้บริการของผู้อื่นโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายและซึ่งการได้มาที่ให้ผู้อื่นนั้นต้องเสียประโยชน์ บุคคลนั้นจำต้องส่งคืนผลประโยชน์นั้นตามจำนวนเท่าที่ยังคงอยู่”⁶⁰

เมื่อบุคคลหนึ่งได้มาซึ่งประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการของบุคคลอีกคนหนึ่ง โดยไม่มีมูลที่จะอ้างกฎหมายได้ และทำให้เขาเสียหาย มันเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมหากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้มีการเรียกคืนกันได้ ด้วยเหตุที่คู่กรณีฝ่ายแรกถูกกฎหมายบังคับให้ต้องคืนประโยชน์ที่ตนได้รับมาโดยไม่มีมูลอันจะอ้างได้ หรือ คืน“ลามมิควรได้” ให้กับคู่กรณีฝ่ายหลัง ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 703⁶¹ ดังนั้นกรณีบุคคลผู้ได้มาโดยปราศจากมูลอ้างได้ ซึ่งมีหน้าที่ต้องคืนผลประโยชน์นั้นแก่เขา ซึ่งกรณีนี้ถือว่าเป็นการได้มาฐานลามมิควรได้นั้นจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ คือ⁶²

1. ลามมิควรได้จะต้องเป็นกรณีที่ไม่ได้มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมาย กล่าวคือ การได้รับทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ใด ๆ จากทรัพย์สิน หรือแรงงานของบุคคลอีกคนหนึ่งนั้น หากเป็นกรณีที่มีมูลที่จะอ้างได้ตามกฎหมายแล้วก็จะไม่เป็นลามมิควรได้
2. ลามมิควรได้ต้องเกิดจากการได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการของบุคคลอีกคนหนึ่ง
3. ลามมิควรได้ต้องทำให้เกิดบุคคลอื่นเสียหาย อาจจะเป็นการเสียทรัพย์สินหรือแรงงาน หากบุคคลอื่นไม่มีอะไรเสียหายแล้วแม้จะเป็นการได้ทรัพย์สินมาโดยไม่มีมูลจะอ้างกฎหมายก็ไม่เป็นลามมิควรได้
4. การกระทำที่เกิดลามมิควรได้ต้องไม่เป็นกรณีที่เข้าเหตุอื่น ๆ ที่บังคับได้ เช่น หากเป็นละเมิดก็ต้องบังคับตามกฎหมายละเมิด

⁶⁰ ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง ลามมิควรได้, หน้า 136.

⁶¹ J. E. de Becker, The Principle and Practice of the Civil Code of Japan, p.456.

⁶² J. E. de Becker, Annotated Civil Code of Japan, Vol.II, p.266-267.

จะเห็นได้ว่าลาภมิควรได้เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า บุคคลหนึ่งได้มาซึ่งผลประโยชน์จากทรัพย์สินหรือแรงงานของบุคคลอื่นโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และด้วยเหตุดังกล่าวนี้ทำให้เขาได้รับความเสียหาย ดังนั้นผู้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการของบุคคลอื่นจึงมีหน้าที่จะต้องคืนให้แก่เขาในภายหลัง⁶³ จะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลักษณะลาภมิควรได้มีหลักเกณฑ์ทำนองเดียวกับหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลาภมิควรได้ของไทย แต่กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นนั้นให้รวมถึงการได้มาซึ่งประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการของผู้อื่น (benefit from property or service) ซึ่งมีความหมายที่กว้างกว่าหลักเกณฑ์ทางกฎหมายลาภมิควรได้ของไทยซึ่งใช้คำว่า ทรัพย์สินใด (something) จึงเป็นหน้าที่ของนักกฎหมายไทยที่จะต้องแปลความคำว่า “ทรัพย์สินใด” ว่ามีความหมายครอบคลุมเพียงใด ซึ่งได้กล่าวมาในข้อที่แล้ว จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม กฎหมายแพ่งของประเทศญี่ปุ่นก็ได้มีข้อจำกัดการใช้สิทธิเรียกคืนทรัพย์สินลาภมิควรได้ไว้ในกรณีดังต่อไปนี้

1. กรณีที่บุคคลผู้ทำการชำระหนี้นั้นได้ชำระหนี้ไปโดยรู้ยู่ยวว่าหนี้นั้นไม่มีอยู่จริง เช่นนี้เขาไม่มีสิทธิเรียกสิ่งที่ได้ชำระไปแล้วนั้นคืนได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 705⁶⁴ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 407 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการได้มาซึ่งผลประโยชน์จากทรัพย์สินหรือบริการจากบุคคลอีกคนหนึ่ง ในกรณีนี้นั้นถูกกระทำขึ้นจากการปฏิบัติการชำระหนี้ซึ่งผู้ชำระรู้ยู่ยวแล้วว่าหนี้ที่ตนชำระไปนั้นไม่มีอยู่จริงในขณะที่ได้ชำระหนี้ไปนั้น ดังนั้นผู้ทำการชำระหนี้ในกรณีนี้จึงไม่อาจเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปนั้น ซึ่งจำเลยต้องเป็นผู้พิสูจน์ให้ฟังข้อเท็จจริงได้ความข้างต้น จึงจะได้รับประโยชน์ตามความข้างต้น⁶⁵

2. กรณีที่ลูกหนี้จงใจปฏิบัติการชำระหนี้ก่อนหนี้นั้นจะถึงกำหนดชำระ เช่นนี้ลูกหนี้ไม่มีสิทธิเรียกสิ่งที่ตนได้ชำระหนี้ไปนั้นกลับคืนมา แต่หากลูกหนี้ได้ชำระหนี้ไปก่อนที่หนี้

⁶³ Ibid, pp.267-268.

⁶⁴ Article 705. If a person, who has effected an act of performance purporting thereby to discharge an obligation, was aware at the time that no such obligation existed, he cannot demand the return of the subject-matter of such act of performance.

⁶⁵ J.E. de Becker, *Annotated Civil Code of Japan* Vol.II 1990, p.269.

นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยสำคัญผิดเช่นนี้เจ้าหนี้จะต้องคืนผลประโยชน์ที่ได้จากการนั้น ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 705⁶⁶ จะเห็นได้ว่าการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ไปก่อนถึงกำหนดเวลาที่ จะชำระหนี้โดยรู้ความจริงเช่นนั้นถือว่าลูกหนี้ได้สละประโยชน์ในเรื่องของเวลาที่กำหนดไว้เพื่อ ประโยชน์ของตน จึงไม่มีเหตุผลในการที่ลูกหนี้จะเรียกร้องในภายหลังให้คืนสิ่งที่ได้ชำระไป นอกจากนี้หนี้นั้นจะถูกชำระไปในไม่ช้าหรือในภายหลัง ดังนั้นกรณีดังกล่าวนี้กฎหมายจึงให้ลูกหนี้มี สิทธิเรียกคืนได้

แต่หากเป็นกรณีที่ลูกหนี้ชำระหนี้ไปก่อนถึงกำหนดเวลาชำระหนี้ไปโดย สำคัญผิด หรือไม่รู้ว่าหนี้มันยังไม่ถึงกำหนดเวลาชำระ เช่นนี้ เจ้าหนี้ต้องคืนผลประโยชน์ที่ตนได้รับ จากการรับชำระหนี้ก่อนถึงกำหนดชำระในกรณีนี้ให้แก่ลูกหนี้ ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 703 , 704 หมายความว่า ถ้าเจ้าหนี้รับชำระหนี้ไว้โดยสุจริตก็มีหน้าที่ในการคืนผลประโยชน์ เพียงเท่าที่ยังคงมีอยู่ แต่หากเจ้าหนี้รับชำระหนี้ไว้โดยทุจริตก็มีหน้าที่คืนสิ่งที่ได้รับไปจากการ รับชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวนี้ รวมทั้งดอกเบี้ยที่เกิดจากทรัพย์นั้นด้วย และความเสียหายที่ลูกหนี้ อาจได้รับจากกรณีนี้⁶⁷

จะเห็นได้ว่ากฎหมายแพ่งญี่ปุ่นในส่วนนี้จะต่างจากกฎหมายแพ่งของไทย มาตรา 408(1) และกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 813 วรรคสอง ซึ่งมีให้ลูกหนี้ที่ได้ชำระหนี้ไปก่อนที่หนี้ นั้น จะถึงกำหนดชำระเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระให้แก่เจ้าหนี้ไปตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว

3. กรณีที่บุคคลซึ่งมิใช่ลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้ไปโดยสำคัญผิด และเป็นเหตุให้ เจ้าหนี้ผู้สุจริตได้ทำลายเอกสารอันเป็นหลักฐานแห่งหนี้นั้น หรือได้ยกเลิกหลักประกันใด ๆ แห่งหนี้ หรือได้สูญเสียสิทธิเรียกร้องไปโดยขาดอายุความ เช่นนี้ผู้ทำการชำระหนี้ไปโดยสำคัญผิดนี้ไม่มีสิทธิ เรียกร้องให้เจ้าหนี้คืนสิ่งที่ตนได้ชำระหนี้ นั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 707⁶⁸

⁶⁶ Article 706. If a Person, who has effected an act of performance purporting thereby to discharge an obligation which is not due, he cannot demand the return of the subject-matter of such act of performance ; however, if the obligor effects such act of performance by mistake ; the obligee shall return the benefit which the received therefrom

⁶⁷ J.E. de Becker, *Annotated Civil Code of Japan* . , p 269.

⁶⁸ Article 707. If in cases where a person other than obligor has effected performance of an obligation by mistake, the obligee has bona fide destroyed documentary

วรรคแรก จะเห็นได้ว่าการเรียกร้องให้ชดใช้คืนไม่สามารถกระทำได้ในกรณีที่การชำระหนี้ได้กระทำโดยบุคคลที่มีโชคลูกหนี้อันเป็นการกระทำไปโดยความสำคัญผิด จะเห็นได้ว่าในกรณีนี้หากเจ้าหนี้สุจริต กล่าวคือ รับชำระหนี้ไว้โดยคิดว่าเป็นการกระทำของบุคคลที่สามที่ชำระหนี้แทนลูกหนี้ของตน เจ้าหนี้ผู้สุจริตจึงได้ทำลายพยานหลักฐานแห่งหนี้ คือนหลักประกันไป หรือมิได้ใช้สิทธิเรียกร้องจนหนึ้นนั้นขาดอายุความ เช่นนี้ จะเห็นได้ว่ายอมทำให้เจ้าหนี้ผู้สุจริตได้รับความเสียหาย ดังนั้นกฎหมายจึงไม่ให้ผู้ชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวนี้เรียกคืนจากเจ้าหนี้ได้⁶⁹ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 409 วรรคแรก ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามกรณีดังกล่าวนี้กฎหมายให้สิทธิผู้ทำการชำระหนี้เช่นนี้สามารถไล่เบี้ยจากลูกหนี้ที่แท้จริงได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 707 วรรคสอง ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 409 วรรคสอง

4. กรณีที่บุคคลผู้ทำการชำระหนี้ซึ่งเกิดจากมูลอันมิชอบด้วยกฎหมาย ย่อมไม่มีสิทธิเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ทำการชำระไปนั้น เว้นแต่เป็นกรณีที่มูลที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายนั้นเกิดแต่ผู้ได้รับประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวเช่นนี้ ผู้ทำการชำระหนี้ในกรณีดังกล่าวยอมสามารถเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปนั้นคืนได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 708⁷⁰ จะเห็นได้ว่ากฎหมายไม่ให้ความคุ้มครองผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมาย เช่น การจ้างคนไปขโมย หรือการจ้างเขาให้ทำการฉ้อโกง เขาไม่สามารถเรียกเงินที่ชำระไปนั้นคืนฐานลามิควรรได้ เพราะวัตถุประสงค์แห่งนั้นนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะทำนองเดียวกับ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย มาตรา 411 อย่างไรก็ตามหากเป็นมูลเหตุที่มีการการกระทำอัน

evidence or has relinquished any security or has lost his claim by prescription, the person who has effected the performance cannot demand the return.

The Provision of the preceding paragraph shall not preclude the person who has effected performance from availing himself of the right to obtain reimbursement from the obligor.

⁶⁹ J.E. de Becker, *Annotated Civil Code of Japan.*, p.270-271.

⁷⁰ Article 708. A person who has effected an act of performance for any illegal cause cannot demand the return of the subject matter of such act of performance ; however, this shall not apply if such illegal cause existed only with the person enriched.

ฝ่าฝืนกฎหมายนี้เกิดจากผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินใดฐานลามิควรได้แต่ฝ่ายเดียว เช่นนี้ฝ่ายที่ได้ชำระหนี้
ไปในกรณีดังกล่าวย่อมมีสิทธิเรียกคืนสิ่งที่ตนได้ชำระไปได้ ตาม มาตรา 703 ตอนท้าย